

1024⁽¹⁵⁾

K34/120

1444/1

0-157

E Motubatsi.

<u>Kgaoganyo</u>	<u>Bogare</u>	<u>Letlakala</u>
552. Tlhomeletšo e tšwa kgaoganyong ya 1443 go Puku palo 18		1445-1447
553. Na ngwetši e gorošwa bjang bogadi?		1448-1451
554. Badimo ba tšo mo raka mosehlelong		1452
555. Official historic to Marota, July, 1967		1453-1454
556. A dipheko tša go thibela baloyi le diriti di gona?		1455
557. Moeno wa Ba-Mohlala le Sekhwešemane		1456-1457
558. Mokgwa wa go sola goba tsholo		1458-1459
559. Boitshwaro go molao wo mongwe wa Marota		1460-1461
560. Mokgwa wa lekgotlong ka bobantherabare		1462
561. Go tšwetša molato pele go makgotleng a ka go- dimo		1463-1464
562. Na basadi ba monna ba fetana bjang kgating		1465-1467
563. Ditokelo le ditemogo tša kgoši ya Marota		1468-1469
564. A bakgoma goba kgoši, ba ithutile bjang se e lego molao?		1470-1471
565. Seantlo se holang le go tlišeletša eng?		1472-1473
566. Pheta ya digahla tša lee la mpšhe e bitšwa mohlaka		1474-1476
567. A ga(ge) e be bohlola ge Ramaube a tsenela mogatšarragwe?		1477
568. Go adimana ga kgomo, pudi, nku le dihuswane tše ding		1478-1480
569. Borrawešu ba reta dika tša naga ya gabo		1481-1482
570. A tlwaelano ke eng magareng a masogana le basitsana?		1483-1484

<u>Kgaoganyo</u>	<u>Dogare</u>	<u>Letlakala</u>
571. Go kgethana ga dipapadišane tša bana		1485-1486
572. Sepedi, re šitilwe ke go diša; ke go reng?		1487-1489
573. Na mokgwa (wa) Sepedi o dumelala mosadi go nyala mosadi?		1490
574. Tlhaswano ya tšeano e rotošwa ke 'ng?		1491-1492
575. Peeletšo ke 'ng? A ga e senyega ka lehu, bjang?		1493-1495
576. Ka bogwe bja lesogana, le ka magadi a mothepe phedišano e bjang?		1496-1497
577. Nyalano ya bagologolo e be e le 'ng matiaka- thoka?		1498-1499
578. Kotlo ke 'ng ge mothe a letše mosadi wa kgoši?		1500-1501
579. A ke bootswa ge bahlologadi ba lalwa ke banna?		1502-1503
580. Lentšu le, go lata, ke 'ng?		1504-1505
581. Ke 'ng tše rotošago bomadimabe go batho?		1506-1507
582. Na dilao di tee tša lesogana le kgarebe di ka hlola kimišo?		1508
583. A Marota go na le dilo tše lotilwego tša badi- mo?		1509-1511
584. A ge basokišani ba kwane ka molato, manganga- hlaa a ntšhiwa?		1512
585. Na kamorago ga lehu meoya ya bahu e ya kae? ...		1513-1515
586. Ngwana o lapile		1516
587. Ngwana phoša dira ga (a) bolawe		1517
588. Marota a Bogwasha a iša mogobo ka kwana(nku)...		1518
589. Goo tweng ge dinlatse di gana go tla kgotleng?		1519

<u>Kaoganyo</u>	<u>Bogare</u>	<u>1444/3</u> <u>Letlakala</u>
590. Na batseta ba ka fiwa dimpho, ka batho ka bo- tsetedi?		1520
591. Bakgomana le batseta go dirwa bjang ka melato ya dilete?		1521-1522
592. Kgoši Michael M. Dinkwanyane o tlogetše setšhaba lotanong		1523-1524
593. Boitukišetšo bja rwa ya bagologolo		1525
594. Ba gobogile masera le sešane sa basadi		1526
595. Go lomega le go kgacla lešika		1527-1528
596. Go ranka tšhemong goba go hwetšwa lapeng bo- šegc		1529-1530
597. Meeno le mekgwa ya dikidillo go methapa go latwang		1531-1535
598. Hlarc sa kgole se cpiwa mohla (wa) lesolo		1536

1445

Kgaoganyo 552(II)

Tlhomeletšo e tšwa kgaoganyo 551, Fuku 18

Lebaka la tlhomegetšo ya tiragalo ye, ke go reta le go leboga Mmušo wa Republik II van Suid Afrika, pewo ya kgoši Motodi Sekhukhune Morwamotšhe setulong sa Marota a Naboomkoppies No.261, Bogwasha; le go lebogela Modimong kgotlelelo ya mokgomana James Mabowe Sekhukhune Morwamotšhe phegelelo ya go se fele, phegelelo go Babuši(Commissioners) tša(ba) Sekhukhuneland area ka go tlišeletša dikgopelo ka kinamelo le mabaka a ditherešo ka setšhaba se sa barwa (ba) Thulare; ga e sale 1958-1967 se le leratong le kholofelong ya go rato(rata go) ba le moetapele wa bogoši bja Serota le Sekgowa; ka mekgwa le melao ya pušo goba boipušo bja ditšhaba kamoka tša Lebowa.

Go thabišitše Mmušo wa Republik van Suid Afrika go romela Mohlomphegi Ngaka W.W.M. Eiselen(Commissioner-General) gammogo le "Bantu Affairs Commissioner" le "Regional Director of Bantu Education" le mohlomphegi ngaka C. Bothma.

Tiragalo ye ya bulwa ka thapelo go Modimo Ramatlakamoka ka moruti Philip Sehulele Badje Mampuru; ya tswalelwa ka thapelo ka moruti Dr. Burger wa Maandagshoek.

1446 Magoši a a bego a le gona go hlatsagatša tiro ye, e be e le: kgošigadi (1) Diphale Ntwampe Mampuru; (2) Victoria T.J. Dinkwanyane; (3) Ntepane (Sofora) Mankopane Ntšhabeleng; (4) Lekgala Maokeng Kgwete; (5) Ng. M. Malekana. Dikgoši e be e le: (1) kgoši M.B. Riba; (2) M. Chwene; (3) Tseke M. Masemola; (4) Mokgoma S.M. Matlala; (5) Legadimane N. Mampuru; (6) Maja; (7) Ngugunyane; (8) Mashishi; (9) Maloma; (10) Mapho-pha; (11) Lengana; (12) Edward Lekganyane; (13) Rahlagane;

K34/120

(14) Mogashwa; (15) S.P. Phasha; (16) Manonke.

Modulasetulo e be e le Mna. James M. Sekhukhune Morwamotšhe; mmulatirelo e be e le Mna. P.S.B. Mampuru; moamogelabaeng e be e le Mna. T.M.M. Mabogwane; mmegeledikgoši e be e le Mhdi. V.T.J. Dinkwanyane; mmegeleditšhweu e be e le Mr. Stoltz (Inspector of Bantu Schools). Diboledi e be e le mokgalabje E.M.E. Motubatsi. Mago a ile a theogela tsebeng tša banna le basadi le bana ba dikolo, nabapi le tiragalo ya Bapedi fa khwiting ya Tubatsi. Go motlelapewa (motlelapewe ya) setulo sa bogošī bja Marota - tlwaelano goba tlwaelo ya mekgwa le melao ya Sepedi ka tlase ga molao wa Republik van Suid Afrika, go wene motlobewa, kamehla yohle tlwaelana le pesaleme l ya kgošī Dafeta morena wa Isiraele.

Kapešong ya pheta ya thaga ka mohumagadi Diphale Ntwampe Legadimane Mampuru, gwa nwewa gomme gwa phethagatšwa Serota. Taokgolo še: kgošī e dula ka lapeng le kgorong, e se go go thatha le motse, aowa; dula gomme kamoka merero le dipelago di hwetše o le moletedi wa tšona.

Morago Komosasa ya Kakaretšo ya neela mmeiwa dikgapetla tša matla a bogošī le ditokelo tša dikahlolo. Ditsebe tša bohle tša hlwaega ditao tša bogošī le tšwelopale ya mehleng yeno; mmeiwa (a) apešitšwe letlalo la nkwe - molaetša wa gore kgošī ke sebatana se boifiwa(go) ke batho kamoka.

1447 Morago gape gwa batamela banna ba Marota "Tribal Authority"; a ba tliša ka go ba dumediša ka letsogo la mmagoje (right hand) a re: "Le be banna le age motse woo, ka ditiro tše di hlahlelago setšhaba meholeng ya mehla ye."

1447

Le ge mediro e be e le e meraro, e le ge ye:

- (a) go bewa sedulo sa bogoši bja Marota a Naboomkoppies No.261 (Bona kga.555 Letla.1453 -);
- (b) thelego ya Marota "Tribal Authority";
- (c) pu'lo ya Marota "Bantu Community School"; kamoka

tša phethagala ka lona letšatši la di 28 Phupu 1967, ka yena Mohlomphegi "Commissioner General" Dr. W.W.M. Eiselen.

Morena boloka ...! Kgoši Begofatša Afrika!

P.S. Molumagadi Mankopodi Thulare o be a se gona ka 'baka la basadikoma e ile Molapong ka malebana le letšatši la 28/7/67.

Kgoši Sekwati Mampuru a se gona gomme a ba a romela morwaye mokgoma Makopole S.M. Mampuru, mesong ya la 29 Phupu 1967.

Lešaba le le bego le kopanetše mo Bogwasha, le be le ka godimo ga sekete le makgolo a nantšhi. Ke bogoši bja mathome motseng wa Marota bo e ba le kgobokano e kaal

1448

Kgaoganyo 553

Na nywetši e gorošwa bjanz bogadi?

Ka mokgwa le molao wa Sepedi, ga(ge) mothepa go phethagetše tša nyalano magareng a bobedi gomme batswadi ba kgodišane, le kamoka meloko e kgotsofetše; lesogana ka kwano le mabothakga a ka lata bogwe.

Ka lehlakoring le lengwe go lokile, eupša ka go le lengwe ke ditshela. Ka kudu ke go hlathana mekgwana le maphe-
lwana a sebona goba batswadi, e bile ga efo ba wona mokgwa wa Sepedi mahlong a leago. Ge mohlomong lesogana le sa hlaelela kgomo ya go beka gomme le tšhwahlišetšo e gananwa gomme lesogana le batswadi ba lona ba be ba ratile go ithapeletša; ge go padile go beka(bogadi) semeetseng sa matlakathoka.

Bjalege, batswadi le ba leloko ba tlo bealana mabakanyana a go phethagetša peko ya mothepa goba lethasana(lethari) gore a tle bogadi ga gabo monna wa gagwe goba lapeng labo lesogana gomme le gona ga go dirwe monyanyana wa seripanyana, ka mahlakoring a mabedi gomme mabjalana a thabišano a be gona le ka gabo lesogana le go hlabiša ga go be gona; pudi goba kgomo.

(a) Mothepa: sa mathomo ka gabo mmakwa go tlo adiwa legogwa sepagareng sa lapa gomme moetana wa bjälwa kgaufsi, e lego bjona pelotheri ya dilayi. Bjalo mothepa o tlo dula go dimo ga legogwa le; a apešwe lethebo. Se se direga ka morago ga phorolo. Ba leloko le batsebi ba melao kamoka ba mo. Borrewešu ba re: "Mmuludi a hloka moditi molao o tšeya ka tsebe." Ngwanana o khunamile ka matolo, diboledi di akgolana ka yena.

1449

Motho a fele a re: ga itšano ga o kwe Hunadi leho no di nago ngwana (w)a Ngwato (w)a Bauba! Hlapogadi a Ngwato tša bogadi bja gaga(gago?) ga re di tsebe, mogongwe o ba moloyi goba seotswana goba lehotšwana goba ntwadumela, gomme tše kamoka ge ba go pharaphara ba sa go rerešetše, o homole o re tuu! O kgahlitše monna wa gago le ba lapa leo o yago ka go lona; o be le boitshware motseng wa barwa ba Sekwati, bagweru ba motho ga ba motse kamoka, aowaa! O sepele ka dinao, o seke wa sepela ka leleme; motho ga a tlale malapa kamoka, aowaa! Motho ga a dišwe e se kgomo goba pudi; wene o itše ka nnoši bogadi ga se molahego, aowaa! Hlapogadi a Ngwato!

Ditemošo tše ke pheta ya bolokwane le botšhepi dikakanyong le bophelong bja gagwe, ga di ka hwetša madulo pelong ya gago Hlapogadi a Ngwato!

(b) Melao ya go laya ngwetši goba lesogana, tša begwe goba tša bogadi, re di gata ka dinao, re di bona go di kwa ka ditsebe re fo itira difowa; ke dilo tša ka geno o itše ke gona. Mogologolo wa kua ga Mogokgomeng Tubatse o bolela seema a re: "O se bone thola boreledi, boteng bja thola bo a baba."

1450 Dimphe tša boithapo(voluntary donations) di gona go ngwetši efe le efe ge e felegetšwa bogadi. Mo leetong la ngwetši sa mathomo ga(ge) a fihla mosehlaelong wa kgoro ya bo lesogana, o tla ema le kamoka baeletši gomme beng ba kgoro ba tlo bitša mošemaryana wa manyagana(mengwagana) ye seswai goba lesome, ba re iša batho ba ka gabo Sebase gomme a ba etepele. Ge ba fihla seferong sabo Sebase, ba ema tuu gape! Njalo mong wa lapa goba molaelwa o tlo botoga a swere lerumo gomme a le tsema seferong ya ba gona ngwetši e tsenago ka lapeng gomme lethabo le hlabošwa.

(c) Ditao go monyadi(lesogana) di tlo tlišeletšwa go yena go lemošwa gore mosadi ke 'ng go yena le ditshwanelo tšeo a swanetšego go di phethagatšha go mosadi wa gagwe kamehla yohle lapeng la bona bobedi; le gore tlhomphano e be serithi sa leago le bao ba agišanego nabo. Monna ke kotse ya lapa gomme mosadi ke botšhepi bja lapa; bana ke lethabo le ditšhepišaleago le diphumalabošuwana ka lapeng.

(d) Mesong ya letšatši la pale, ge mothepe o e tšwa ka ngwakong dilaong, basadibagolo go tlo bealetšwa(proposal) leina la ngwana yo a ka belegwago wa mošimane gore e tlo ba mang. Gomme a reelwe leina la tatago lesogana, ke gore la nakgolwangwana eupša leina le le tlo tla le tlišeletšwa gape ka mekgwa le melao ya Sepedi mohlang a godile ga go reelwa maina a bogolo; mohlang go retiwa borrawešu le borakgolokhukhu bao ba ilego gae badimong.

(e) Na dimpho tše tša go ntšhiwa ke tša mang? Aowaa! Tšona ke dithobadinac tša bafelegetši, ba fiwa gomme ba tlo abelana ka ditekanyo bona seng goba maotoadipere.

1451

(f) Monna ge a nyetše basadi ba motlalo, leina la tatagwe le reelwe fela go lapa le legolo la basadi ba gagwe gomme go bjalo le go monna wa mosadi o tee tatago motho o reelwa lapeng le legolo. Se ke molao le mekgwa wa Marota.

Hgwanamonyane ge a reela morwaye tatagwe, e swanetše go kgopela go bagolwane, e le ka mowe a bonego mohola wa go se timeletše leina la tatagwe. Lemoga ge mokgomana Morwanagane Motubatse Sekwati o reetše morwaye tatagwe a re ke Motubatse gomme ka kwano le mogolwane Mogase le Motubatse mongleina ya ba tše tšhwaana!

1451

Kgoši Kgoloko Kgolane Kgoloko o tlile go kgoši Sekhukhune II go kgopela go reela morwape leina la Morwamotšhe. Kgoši Sekhukhune a re ke kwele Noko, o ka reela ngwanewo eupša ke 'ina lešu. Ke ka 'baka leo sa Matuba se be se fele se re ngwanewo ke Morwamuši Kgoloko.

(g) Kgoši Sekwati I a kgalema monnagwe Seraki a re: "O baka le nna bogwadi Seraki, o reng wa re o thamaga? Nna ke thamaga ya Mabjana, ke kgwadi yabo mmamabu a Maleka a Mogoto."

Maina a Serota ga a retwe ka boithatelo, a fanwa ka ditokelo, ka leloko le mašika a go tswalana ka kgomo(nyalano).

1452

Kgaoganyo 554

Badimo ba tšo mo raka moschlelong

Mokgomana Mokobo Mongala Kleinbooi ke yo mongwe wa maloko a "The African Dingaka Association". Lekgotlana le le tsebagala kudu ka "Bantu Affairs Department of the Transvaal province" mo Afrika-Borwa.

Monna yo o agile ga kgošana Morwashai Komane Motshane. Monna yo o bile molwetšinyana mabakana a maleletšana gomme a bonagala le go ipolela gore o swerwe ke ponang(T.B.), ka ge e le mamoratwa wa paatšhi ya mpaapa(1964-1967).

Ka letšatši la 29 Phupu 1967 ngakamerepe Mokobo a re palakata, go tlo mpha taba ye a re: "Bauba a Ngwato! Ke go kwele kamehla madumediša a gago ga ke be ke le mabothateng a lehu le bophelo. Ke tšo bowa gomme ba itše goma ga ke tsomege; ke fihlile motsaneng o mongwe ka hwetša ka malapeng le mekgobeng go fo swana, batho ba ntshe ba fetiša dikgomo ka maloko(masepa). Motho a ka se je sejo ka lapeng goba motseng owe. Bauba a Ngwato! Badimo ke batho gomme ga e le naga yeo ya bona ke e bone e botse, ya bjang bj botalana, bjo nkego bo kotilwe. Ke bone bana ba maseya(masea) a mantšhi gomme se se ntlabilego, go tšweletše monna le mosadi le bana ba babedi. Mosadi a emiša seatla a re goma ga o tsomege fa. Ke ge ke phakgama ke be ke hwile; ka hwetša lapa laka le tletše batho ba tlilego polokong. Ke tšo rakwa lefaseng la mehlare le naga e botsebotse."(?)

1453

Kgaoganyo 555(III)

Official opening of Marota Bantu School; installation of chief Motodi Sekhukhune and inauguration of Marota Tribal Authority on the 28th July, 1967, at 9 a.m. at Naboomkop-pies - Maroteng Tubatse, Sekhukhuneland.

Historic read:-

- (1) Master of Ceremonies : Mna. James Mabowe Sekhukhune
- (2) Opening prayer : Moruti Philip Sehulele Mampuru
- (3) Mna. Thomas Mothabong Mabogwane to welcome the guests
- (4) Music by Marota School choir
- (5) Introduction of chiefs by chieftainess Victoria Thoro-metšane Johannes Dinkwanyane
- (6) Words by chief Morewane B. Riba
- (7) The Additional Bantu Affairs Commissioner, Mr. J.M. Venter introduces European guests and for non presence Mrs. Venter took his part
- (8) Music by Penge School choir
- (9) Speech by the Regional Director of Bantu Education(North-ern region)
- (10) The Chief Bantu Affairs Commissioner declares Marota School officially opened
- (11) Song by Maandagshoek church choir
- (12) Eulogy by mokgalabje Edward M.E. Motubatsi
- (13) Words by chieftainess Mankopodi Thulare and was marked non present
- (14) Music by Leole secondary school choir
- (15) Words by chief Mphahlele, marked non present
- (16) Words by chief Tseke Maboee Masemola
- (17) Words by chief Sekwati Malekutu Mampuru, also was marked non present but his son Mna. Makopole arrived 29/7/67.

- 1454 (18) Song by Tswetlane church choir
 (19) Words by chief M. Chwane
 (20) Praise(sereto) by Rev. P.S. Mampuru
 (21) Installation of chief Motodi Sekhukhune by The Honourable
 The Commissioner General, Dr. W.W.M. Eiselen
 (22) Inauguration of Marota Tribal Authority by The Honourable
 The Commissioner General, Dr. W.W.M. Eiselen
 (23) Music by Leolo secondary school choir
 (24) Reply by chief Motodi Sekhukhune
 (25) Vote of thanks by Mna. Judah Sekgothe Sekhukhune
 (26) Closing prayer by Dr. Burger of Maandagshoek

N.B. For all money presents, contact Mna. Charlie Ramphelane Morwamotšhe

All parcel presents, contact Mna. Ben M.M. Sekhukhune

All speakers are requested to limit their speeches to not more than 5 minutes.

Gapegape: Hlokomela maina a:-

- (1) Charlie Ramphelane Morwamotšhe ka tebano ke Charlie Ramphelane Sebese Morwamotšhe
 (2) Benjamin M.M. Sekhukhune ka tebano ke Benjamin Mashabagole Mpjeamaleka Morwamotšhe; la Sekhukhune ga se la le bana - kegore ke leina la khukhu ya gagwe tatagwe Morwamotšhe wa bobedi. Mokgwa wa go thaka maina ke go timetša ditlogolwana
 (3) Kamoka barwa(sons) ba Sekhukhune wa bobedi ba ipitša ka leina la tatabo ba fularetše la Morwamotšhe makgolo wa bona. Ke mokgwana o sekobo mahleng e tlogo go ditlogolwana mo Bogwasha(Naboomkoppies).

1455/1

Kgaoganyo 556

A dipheko tša go thibela baloi le diriti di gona?

- (Bahu) -

Monna wa mphatho wa Makwamabitšanakamelodi a Morwamotšhe wa bobedi, o be a re dipheko di gona tša go šireletša le go phema baloi eupša di dirišwa ka tlhokomelo le temošo e kgolo ka malapeng a bannanna. Baloi ke bahlalefi gomme ba phegelela kudu go motho yo a swarago dipheko tša go rata go batanya, gomme kamahla yohle ga ba tšwa lesolo la seloi, ba thoma ka go fuputša radipheko go rethenya gore yena o bjang.

Monna yo Peterose Ramotšatši Phala e be e le motho wa modumedu wa "Church of England" (1880-1922) gomme e le ngaka ya go tsebatseba dipapadišane tša banna ba gabo, a fele a re baloi ga ba robalele motho yo a ba lemogilego. Ge monna a swara dipheko tša go lwantšha baloi, a seke a otsela; moloi ga a otsela; dipheko tša seloi ke dilo tša batho ba madulong a magolo le ka go tswalwa ka bogolo: kagobane bagologolo ba roreritše ga ba re bohloko bja noga bo alafiwa ka mahloko a dinoga. Se ke therešo ga motho a lomilwe ke noga go tsomega bohloko bja ya gabo yona go alafa molomiwa. Bjaloge, baloi ba swarwa ka pheko ya seloi.

Megobanywa ya ditšhidi tša baloi e na le lekobelana la seoramollo(seothane). Baloi ga ba sepele ba le fela, aowa! Ke batho ba swerego dilo tše sa swarwego ke ba bangwe batho, ba swere ditšhila.

1455/11

Go thibela meriti(bahu) ee! Bahu goba mohu ga a bowa ka lapeng, pheko e gona gomme pheko e kgolo e fo ba go šatola sefero goba mojako go mo gakantšha matseno kagore mohu wa segagešu o tshedišwa lefao ga a išwa polokong. Mohu ga a ntšhiwe ka sefero gomme go bonagala gore borrawešu ba be ba boifa go bowa

1455/11 gape ga gagwe. Meriti ya bahu bono ga se mokgwana o tshwenya-go kudu; e fo ba gore se hwilego ga se tlwaelege kagare ga ba phelago nameng. Mohu ga a bowa lapeng o phaiwa ka kgalemelo ka motho yo a senago boyi.

Batho ba bantšhi ba senya dilo tša bona, ba neela dingakabaloi go dira dipheko senthe(kganthe) ga go bjalo. Gantšhi e fo ba go ema lebitleng la mohu la bolela naye ka mokgwa le lebaka le lebanego fela.

Lentšu la kgoši Sekwati I a re go kgoši Masemola a re: "Badimo(bahu) ke batho ba tlo nkagiša." Gomme seo ka therešo le mehleng yeno ba sa re agiša metseng kamoka - e bile bontšhi bja batho go botilwe badimo.

1456

Kgaoganyo 557

Moeno wa Ba-Mohlala le Sekhwešemane.

Rena ba ga Mohlala: (T.M. Judas Mohlala)

Rena re bowa Selane sa ga Mohlala,

Morudi wa kotswane;

Re bowa mathothobela molapo,

Mokutu motlala maudi meetse a pula a tlale.

Re bana ba motsogapele ga mahuba a letšatši

Maru maetišapele maso.

Motla le letšatši ga bone a bona, ke motsegapele,

a bona ke motsegapele ga mahuba:

Gagešu Matibidi ga Mogudi wa fotoga pula; rena

Sepitsi re iša moano.

Sepitsi e rwele nkata ya namane ya kgomo, e etetša

Mogodumo pele;

Wa ba Sikwe ba Nape, ba thaba tše kgole go ratana go

etelana.

Gagešu re ba Mailane a Maila hlako;

A hlako la leforo la moriri.

Bana ba rena ga ba fore moriri go a ila.

Ka ngwaga wa 1902 kgoši Sekhukhune II a neela masoganyana a mabedi, Sekhwešemane e lego Morewane Mošabane Sekwati le Kotsane Sehlophe Sekwati ka lebenkeleng la morena Lawrence go yo thumaganya tšhaletana ye. Eitše ga ba le kgaufsinjana ba dula fase; ba eletšana. Bjalo ba topa letlapana ba thoma go kgatla

tšhalete yela gore e pharogane o tšwe ka mabedi.

1457

Kamorago ga tshenyo ye ba bona gore bjalo konope yela e potegane; ba gomela ka gae go kgoši ba re tšheletana ye e gana go thumagana tše pedi. Kgoši a re bašaa le kwele mang gore go thuma tšhalete ke go e kgatla ka letlapa? Ke le bo-ditše gore le ye go neela monna wa lebenkele a le thumelc; le dirileng! Mabulanyane! Swara hašemanyana ba o ba tiye ka moretlwa šowe mafatong. Ka kgonthe bana ba kwišwa moretlwa.

Moeletši wa kgoši a re go kgoši, bona kgoši! O dirile taba e sekobo. O reng o otlala bana ka kgati, o tseba gabotsebotse gore tšhalete tše tša makgowa le rena batho ba re sa tsebego sekgoweng ga re di tsebe; re tseba go kgatla dikoko gomme di tšwe moko. Aowa! Hlabirwa o šaeditše kudu o se boweletše.

-
- (1) Sekhwešemane: polelo ye e be e le ya borrawešu ba e ra mašelang a mabedi ge a kgomagane (florin, 2/-, 20c)
 - (2) Tailere: e le šelang le sekesepherere (1/6, 15c)
 - (3) Gold & silver money: e bitšwa dikonope; batho ba bantšhi ba segagešu ba hwile ba sena tšhaologanyo ya mehutana ya ditšhalete; bakgalabje le bakgekolo ba be ba lemošwa ka bophaphašana bja tšona fela; supša mehleng yeno le ngwana wa mengwagana e lesome ba šetše ba tšhaologanya nawa le tloo.

1458

Kgaoganyo 558

Mokgwa wa go sola goba tsholo

Borrawešu ba be ba na le molao le mokgwa wa go sola monna le mosadi le ngwana, go mabošaeši kamoka leagong la bona ge motho a aroga tsela le mokgwa wa go phedišana le ba bangwe ka mekgwana goba seatlana sa go šulafatša le dipolelwana tša matepenyana goba bogajana bja go itshema powana go bagabo. Go be go solwa le go kgalemela tše:-

(a) Motho wa monna ga e le wa marumolane o be a lemošwa kotsi go yena yeo e tlo go mo senyetša ditsheka go lefela borumulane, gore Mogwahle ngwana a Dimo, gomiša seatla godimo ga yo Pheladi goba Bauba, ditšwannele di a laba, kamoso o tlo re bagešu ba ntlhoile gomme ga e le motho wa go theetša dikeletšo a kwe, a phole go swana le ba bangwe batho, a be le boyi le boitshwaro.

(b) Motho wa mosadi wa lapa le bana gomme a sa kwe se laolwago go yena ka monna wa gagwe, se ga e be kotsi kgore ge monna a tereke ka mabonyatši goba mekgwana e mengwe ya marumolana, bjale mohlang woo monna a mo fularetše a dirilwe namonyadiwa, a re bagešu ba bogadi ba ntlhoile. Molao wa tsholo: ge ditsholo di paletše kutamong, gona manganga a tlo ja mong a wona; go ryatša tsholo ke go ruta butši leagong la Marota.

1459

Borrawešu ba be ba re 'hlare sa go lahliša mosadi merebana ke kgati ya moretiwa. Go kile gwa ba gona mosadi yo mongwe wa Kwinanoko ya Bogwasha (1834-1939); a be go a bopilwe bonganga, wa maroga a poponono gomme e bile o ile badimong e le sepadipadi go fihlela lehang la gagwe.

1459

(c) Tsholo goba go sola bana, ka kudukudu mohutana woo wa bašemanyana, borrawešu mokgwa wa go fokotša mekgwana ya go seleka ga bašemanyana e be e le go ba gapeletša go diša dihu-swane le dikgomo merakeng. Marumolana a sebona a fedišanwa ka go otlana ka dikgati bona ka nnoši, gomme mootlanyi wa le-soganyana a be gona makgatheng a bona ka nako efe le efe. Yo a ba fenyago o tlo tsebjwa gore ke phokgwana.

(d) Molao wa bomakgolokhukhu: ge mošemane goba bašemanya-na ga ba ka hwetšwa madišong gomme diruiwa di tsene tšhemong goba temong; monna ofe le ofe o na le tokelo ya go kga kgati a ba inamiša kamoka ga bona le ge ba sa mo tsebe. Se ke molao wa Marota wa leago le temelong ya Babinanoko.

Seema sa banna ba gešu ba(se) re: "Kgati ga e bolaye, ke tšela ya go sola ngwana go mo ruta mokgwa wa poifo go dilo ka-moka bophelong bja lehono le ka moswane." (A boy of today is a man of tomorrow).

Go "betha" ngwana ga se lehloyo, aowaa; ke go mo rata le go mo hlahlela tseleng ya go mo iša bophelwaneng bja mohola le mahlatseng mehleng ya ge e le monna.

(e) Basitsana, methepana, setšhabana goba mohutana woo, o kwa go solwa ka bjako dipapading kamoka tšeo di lebanego le bo-setsana bja bona.

1460

Kgaoganyo 559

Boitshwaro go molao wo mongwe wa Marota

Molaetša wa boitshwaro le tlhompho e kgolo go bohle ba leloko, mogologolo o boletše a re mo hlako ya pele e gatilego ntshe, le ya morago e tlo gata ntshe. Borrawešu e be e le batho ba nago le tsebo go laela ka toka go bana ba bona gore batho ga ra tswalwa ka go lekana goba 'tšatši le tee; mang le mang o na le molao wa tebano bophelong bja leagong la meloko yabo.

(a) Ngwana ofe le ofe wa lesogana le ge a nyetše mosadi, gomme ya re ka mekgwanyana e mengwe a bonagatša merebana ya go se kgahliše tatagwe goba rangwaneagwe, ka molao wa Marota lesogana le hwetšwa bonyatši go batswadi gomme kantle ga tefišo. Molao wa Marota lesogana le le swanetše go inamišwa a tiwa(bethwa) ka moretlwa magetleng kantle le go ikefela ka seatla. Se ke molao wa Marota goba Babinanoko.

(b) Molao wa bobedi o swanago nao o re mogolwane wa mothe ke tatago, gomme mang le mang yo a nyatšago mogolwane, o nyatša tatagwe. Ye ke yona melao le ditaalo tše di laolago meloko le malapa diagelong tša Bapedi ba setšhaba sa Thulare.

(c) Mang le mang yo a ka tawirinyago goba a tia nxa go bohle ba meloko, ke molato o bonagatšago bonyatši go kamoka ba go tswalana - bomakgolo, borakgadi le bomalome le morwarre le banyanana ba mothe yo bjalo wa go hloka boitshwaro le boikokobetšo leagong la Babinanoko.

1461

(d) Monna wa mphatho wa Makgola-dihlontswaneng o be a fele a re ge a kgalemela barwa le barwedie a re lemogang! kgomo e na le dinaka tše pedi hlogong gomme dinaka tše ga di lekane ka bo-leletšana; bjano lena le rato(rata go) lekana bjang ka mo kgorong ya morwa Sekwati. Aowaa! Bana baka se lekanengi!

1461

Yo mogolo go rena ke tatago rena; go bjalo ka kgoši ga e le tatago setšhaba le ge e le wa mphatho wa banyanana ba rena ka matšatši a go belegwa ga gagwe; gomme ka molao woo wa difoka, ke yo mogolo ka ditshwanelo kamoka.

(e) Monna ga a sa bonagatše kagišano le bakgoro yabo, molao o gona o rogo 'hlare sa muši ke go o širogela. Ka mabakana a mangwe go fele go ba dikhudušano gomme di dirwa ke nyatšano ya bana ba thetho goba lekgeswa, e be sona se sehlogo dikgorwana tša matabolokano, le ge mogongwe e le ka 'baka la bomamoneanyi.

(f) Bošatšana bja molawana wa Marota e fo ba wo o rego nyatša mmago, o godiše tatago. Yeo ke thutwana ya šekeleng go dithuto kamoka tša merafo ya lefase(world). Ge e ka be go na le kgonagatšo, e be e le tshwanelo gore e fedišwe dileteng kamoka tša babelotši ba dikomana tša mekgwana ya sehstene fa nengeng ya Sekhukhuneland. Go tlo godišwa bjang Modimo ga e šita motswadi wa rena yo re mmonago ka nahle re sa mo neele tlhomphe ye mo lebanego go sa phelwa mo bophelwaneng bjo.

1462

Kgaoganyo 560

Mokgwa wa lekgotleng ka bobantherabare

Le ge seema sa bagologolo se re madulo ga se a roto, eupša madulo a moahlodi ke a roto gammogo le bakgoma le bakgomana fa lekgotleng la molao le mokgwa wa Babinanoko. Molao ga o dumsalele mang le mang yo a tlišitšego molato goba bohlatse, go dula kagare ga basekiši. Kamoka ke kolobe-tlase! Go rianc ntona(tona) ge e ala molato letlatsweng.

(I) Motseta goba moromiwa wa kgoši goba kgošana efe le efe, a ka thoma ka babegani le mokgwa wa molato wa basekišani gore kgoro e kwe mohlala le ntlha ya sebopego sa molato.

(II) Mmegi goba fotwanaellego, gomme morago ya ba dihlatse ga di le gona tša go bona ka mahlo, ka kgonthišo ye e kgodišago kgoro. Eupša ge kgoro e sa kgodišege ka hlatse goba dihlatse, tshekišo e ka fo emišwa ka 'baka la phulaša ya dihlatse tša mmegi.

(III) Mmegiwa goba bantherabare o fiwa boikarabelo gammogo le hlatse goba dihlatse pedi goba tharo, ge kgoro e ka hwetša gore ditaodišo di na le therešo go matwana a dihlatse; kgoro e tlo kgoxgonwa go rarolla molato ka 'baka la mabohlatse a se nago malebanya a bohlatse bja mahlo.

Bohlatse bja go botšwa ga bo hlokomelwe kgorong ya Marota. Marota a ahlola ke bone e sego ke kwele ba re. Monna wa bogologolo o re ga re re dipitsi re bone mebala ya tšona.

1463

Kgaoganyo 561

Go tšwetša molato pele makgotleng a ka godimo

Go atlatšša ka botlalo hlogo ya kgaoganyo ye, kgoro ya Marota e kile ya ba yona maripaganyi wa melato mo Sekhukhune-land. Kgoši Sekwati I le morwape Sekhukhune I, e be e le bona bogomangkanna mehleng ya pušo ya bona e matla gomme go se gona fao molato o fetišetšwago ntshe.

Go thomegile gore Mmušo wa Republik I ya President S.J. Paul Kruger e tlišeletšwa ka kwano ya gagwe le Maisimane, ke ge melato ya dipolao e tsena dikgorong tša Babašweu mehleng ya boswaredi bja chieftain Kgoloko Sekwati Thulare 1883. Eitše ka morago ga ntwaga ya 1898-1902, mmušo ga o thomile go romela dikomosa (sub-Native Commissioners) fa Sekhukhune-land, yo a thomilego go ithuta mekgwa le melao ya Sepedi e bile morena C.L. Harries (Setlabošego). Mohlompegi yo e bile yena wa go rarolla mabothatana a melao ye bapetšego le dikahlolo tša sekgowa le mekgwa ya Sepedi, gomme tsela ya go tšwetšapele melato, kgoro ya bulega ya ba petleka. Le ge go le bjalo, melato e mentšhi e be e fele e gomela mošate kgorong ya kgoši Sekhukhune sa bobedi ka 'baka la mehutana ya melato yeo e sa kgw̃thanego le melao ya sekgowa. Melato ya go bolaya motho; bohodu le go kata motho wa sesadi; bohloa (go feka mpja); le e mengwe, e amogelwa ke ba S.A. Police. Kgoro ya mošate wa Bapedi ba setšhaba sa Thulare mehleng ya pušo ya bona, go be go se gona fao mmelaedi a ka išago pelaelo ya gagwe ntshe, kandle ga kgoro ya Maroteng, Mohlaletse (1895-1958).

1464

Kahlolo efe le efe ge kgoši Sekhukhune II, kamorago ga selepe se remile, o be a fele a re na a Radingwana o kgodišegile ka kahlolo yaka le kgoro ye ya barwa (ba) Thulare. O tšwele-

1464 pele: ee goba aowa!

Le ge bahlomphegi ba: morena Abel Erasmus le morena David Schoemann, ba kile ya ba dikomosasa mo Sekhukhuneland, ba be ba se na tsebo ka Bapedi "custom and law". Tsebo ya tlhaologanyo e tsebagetše ka balatedi ba bona mehleng ya "Union Government of South Africa" 1910-1950. Dikgoro kamoka tša magoši le magošana, kgorokgolo ya dipelaalo (appeal court) ya bona e be e le Maroteng, Mhlaletse.

Seema sa mogologolo wa bogologolo se re hlapi holofela leraga meetse a pšhele o a bona. Se sengwe seema 'ina la mosadi wa bogologolo bja bogologolo ba Beibele o itše a reala ngwana wa lesewa wa gagwe a re ke Ichabod; gomme a ba a hlatholla ka botlalo leina le gore ke goreng (1 Samuel IV. XXI). Mehleng yeno Bapedi re fihlile fao re ka bego re ithoboga, re itshenyeditše nako ka 'baka la boganyetši bja baetapele ba Marota gomme ba gana le go hlanogela therešo. Marota pušo yela ya beng ba setšhaba se, e fetile le mong wa yona kgoši Sekhukhune wa bobedi le kgoši Kgoloko Kgolane Kgoloko. Lehono pušo yela ya Marota ya kgale ke Ichabod kagobane Marota ba ile ba kgomarela lefsifsi sebakeng sa seetša gomme di re šile dilete!

1465

Kgaoganyo 562

Na basadi ba monna ba fetana bjang kgating?

Hlogo potšišo ye e anere, e bile e tlo rarolla mabothata a nyalo ya motlalo, le go hlatholla diphešo tše tlogelwago tša mokgwa le molao wa setšhaba sa Bapedi ba Thulare. Nyalo ya basadi ba bantšhi e be e sa bonwe go ba bošula kagore ke le-bopo la megabaru ya tihago go ditšhaba tše ntšhi mo lefaseng. Gomme le ge tihathollo e se gona goba ke ka taelo ya mang, eupša go hwetšagala e le ka thato ya nama.

Mokgwa le molao wa Sepedi, ge monna a se a iša poo ga malomeagwe, kamoka basadi ba gagwe ba latelana ka go nyalwa kgating ya barwa le barwedi ba bona gomme se ke molao le mokgwa wa Babinanoko, go riano monna wa Dihlwantswaneng.* Mosadi yo a fetago basadi ba motlalo ga e se fela timamello.

Pherekanyo ye ya molao le mokgwa wa Serota o(e) thomegile ka mphatho wa Makgalwa a kgošana Mabowe Sekhukhune Sekwati ka ngwaga wa 1884 ga mokgomana Mogase Motubatse Sekwati a nyetše morwedi wa rakgoro ya Mafiri, mositsana Lephepane Mafefe Thibane Mafiri. Ya re ka ngwaga wa 1908 a nyala mositsana Mmudi, morwedi wa kgoši Sekhukhune wa pele. Bjale ditaba tša phakgolwa. Mohumagadi Mmudi bana ba gagwe ba etaple kgating ya bana ba malapa a mokgomana Mogase gomme polelo ya maka a boradia e re ke gore ke bana ba morwedi wa kgoši.

1466

Maka ga a tlodiwe e se makhura(vaseline). Nnako! Ka ngwaga wa 1909 kgoši Sekhukhune wa bobedi o nyetše mothepa leina ke Sebotse morwedi wa mokgoma Bokgobelo Sekhukhune Sekwati. Ke ge seša se gotetše. Mohlomphegi yo e be e le tonakgolo ya Motse wa Marota, Mohlaletse 1905-1923.

Kgoši Sekhukhune II a tlišelotša pherekanyo, a amoga bana ba basadi ba pele kgati, a otiša barwa ba mohumagadi Sebotse madulong a kapele. Maka a re ke gore ke ba madi a bogōši bja Marota.

Ditirwana le ge sephemo se re madi a bogōši e fo ba maka a go hlanogela mekgwa ya borakhukhu ba bona ka 'baka la go kokobetša ba bangwe kante ga molao; boitirelo bja bophokgo gomme e le go hlokiša bana ba bona mahlatsa bophelong bja nama le madi. Ge e be e se ka 'baka la molao wa Marota, ka setimanello mohumagadi Leganabatho morwedi wa kgoši Matsobane Mphahlele, mosadi wa go nyalwa pele ga basadi kamoka ba kgoši Sekhukhune II, e ka be(nkabe) e le mohumagadi Madiferete mmago mokgomana Jack Ramahudu Sekhukhune Morvamotšhe e le yana mmago Marota ka kgati ya matiakathoka gomme go palelwa ke molao le mekgwa wa setšhaba sa Bapedi ba Thulare.

1467

Molaetšo(example) wa go bipolla maka, kgoši Sekwati I morwa Thulare I, o amogile bakgomana ba: (1) Mamohlokwane Phala, (2) Marutlwe Mabogwana, (3) Malegodi Makgata, (4) Segotle Bogopa, ditokelo tša ditaolwana tša leagong la dikgorong tša bona; eupša kgati ya koma ya bona e sale bona batiwakamoludi; bjaloka Mojaludi e sa fele e le yana wa kgati ya pele go pharephare go Marota kamoka ba teng ya Thulare.

Borrawešu ba be ba re kilello e gona eupša e dirwa ka lentšu le kwano ya setšhaba. Maicimane ba re: "Voice of the people are the voice of God", le ge baswana ba re badimo ka gore badimo ke batho gomme ba phela sebopeong sa dirithi.

Mo kgaoganyong ye, ga ke re nyalano ya motlalo gore ke se be. Aowa! E fo ba megabaru le go se kgodišege ka ditumo tša nama go matheka a basadi(dianokong). Takatšo ke yona e hlahlelago

1467 mothe tšuong.

Ga e le go lokologana ga basadi ba monna o tee, ke ka taelano ya go nyalwa, kante ga ngwanamalome ga poo e beseditšwe le mosadi wa kgomo tša setšhaba le ge a ka nyalwa moragorago; le wa poo le yena o tlo phaya ka mohlang a gorošwago bogadi. Mokgwa woo ke wona thito ya molao wa setšhaba sa Babinanoko.

Seemamolao wa(sa) banna ba kua Bošupakaleleme ka mmolelo wa Maisimane se re: "It cannot overrule or change the custom of a nation"; go riano monna wa kgalenyana(1816); ke ge dipula tša medupi e sale matlotlorego gomme maroto le maleboko le matulwane e sale mafoka; diphoofolo di sa kgotsa modumo wa mantshetshe.

1468

Kgaoganyo 563

Ditokelo le ditemogo tša kgoši ya Marota

Seema se sengwe sa mogologolo se re: "Ngwana wa noga ga a rutwe bohloko." Noga e kgolo le e nyane, mahloko a tšona a swana ka mehabela mmeleng wa molomiwa, kagore bohloko(poison) bjo e tswetšwe nabjo, ga se ya rutwa bjona; kagobane kgati ye ya bjona e sale e fiwa tiholegong ya dibopiwa le dihlolwa kamoka lafaseng le(Genesis 3: 14-16). Yo mongwe mogologolo a re:

"Ketetša swana ya mošate,

Wa e gapa o molato;

Wa e feta o molato."

Dilo kamoka le ditaelo le mekgwa le melao, ditaelong ya mmušo wa setšhaba sa Marota, eupša le ga go le bjalo, kgoši ga go kgonagale go itirela boithatelo kantle ga dikeletša tša bakgoma le bakgomana ba khuduthamaga ya gagwe goba lekgotla la thepo ya merero ye botse le ya go befa. Le ge a ka gopola mohola ofe le ofe, a ke ke a o phethagatša pele a se a kopana thopeng mmogo le babotegi ba bešo sa borona bja Babinanoko.

Maele a kgoši a kgonafatša megopolo ya lokumutu la baale-tši ba badiriši ba gagwe ka mabaka le mabaka. Ge kgoši e beya taba efe le efe pele ga 'kumutu la gagwe gomme megopolo ya se follele ka tsola e tee, thopa e a ribegwa, e beelwa letšatši le lengwe go swana le yona melato lekgotleng la kahlolo.

1469

Kgoši Sekhukhune II e be e re ga molato goba melato e adiwa letlatsweng, ga sekga sa ge tadi e tla amušša tajana, a re! Bapedi! Ke gare ga mosegare, alolang kobo re tlo tsoga re e bona ka moswane; moso ke legonyana Bahlakwana. E be letlatswa le a tswalelwa - molato o ribegwe.

1024

1469 Bjaloge, se se bonagatša gore dikgoši tše dingwe di tswetšwe di filwe mpho e kgolo ya temogo gore bjano dihwiri di tlo pherekanya megopolo ya dibatli tša kgoro gomme ya ba kgopamišo molaong le mokgwa wa Marota.

Kgoši Nkwane Masenyeletše Phasha(Zakaria) e be (e le) mmuši yo bohlae; ge a kwa gore kgoro ya gagwe e tšokatšoka le go se lebanye, a re: barwaa (barwa ba) Phashe! Ga le kwano, a rieng le mpiletše mokgomana Mahlanya a tle a nkwiše molato woo; ga le kwane barwaa Phasha. Bjaloge, se ke molaetšo gore kgoši ga e itirele boithatelo goba go dira dilo ka matla a bogoši bja gagwe bja go tswalwa ka madi a bogoši bja setšhaba.

Magoši a be a le gona ba bego ba filwe tlhaologanyo le tsebo ya go lekola setšhaba sa bona, le bolaodi bja tlhokomelo dikahlolong tša dikgoro tša setšhaba sabo bona.

Seemamolao se re:

"Saku(leago) la hloka

Thobela ke mojano:

Kgoši ke kgoši ka batho,

Gomme batho ke batho

Ka kgoši."

1470

Kgaoganyo 564

A bakgoma goba kgoši ba ithutile bjang se e lego molao?

Thito le ntlha ya potšišo ye, borrawešu ba be ba re ge ba dutše ba swere ditlhamulo le tša meretse ya dilete tša kga-
le le tša mehla ya bona, o kwe e(ba) fele ba belaela ka lehla-
koring la masoganyana ao a sa tiwaelanego le go dula bešong sa
bona gomme ba itshema bomabasadi; ba ora mello gammogo le bo-
mmabo ka malapeng.

Le ge kgapeletšo e se gona go tlo oriša motho mollo, eu-
pša seema sa pelaelo go ngwana wa bona ba fele ba re mogologolo
o itše a hlaba seema a re:

"Mmolodi a hloka moditi

Molao o tšeya ka tsebe."

Bakgoma le kgoši gammogo le bakgomana ba motse, tsebo le
tlhaologanyo ya bonnanna le kekeletšo ya tlhago ya go ba le tse-
bo ya melao mabapi le dikahlolo melatong ya mekgwa ya Sepedi, e
rutwa mo sebešong sa banna le mosegare merithing goba maobong a
tšhireletšo ya phišo ya letšatši le mehuhwana ya mahwidi. Moše-
manyana goba lesoganyana la go dula le basadi le go etiša nabo,
e be e se thato ya banna ba leago la Marota, mošemane o be a ti-
wa ka moretlwa go mo lahlisa tlwaelo go ora mollo le mohuta wa
sesadi. Se e be e le molao gomme e bile e le kgobošo ga morwa
wa mokgomana Nyaku ga e le mmabasadi. Yunebesete ya borrawešu
1471 ya go phakgamišetša melao le kagišano - di rutwa kgorong. E be
e le kgobogo ga monna goba lesogana a kgaogana le madulo a ban-
na, le ge mehleng yeno dilete kamoka di holegile ka dibešo tša
kgonthe tša melao ka dikgapetla, e bile go sena kgethologano
masogana le methepa.

1471 Mogologolo wa kgale kua gae Mogokgomeng Tubatse, leina la gagwe o be a restšwe Letsiri, gomme ya re ka 'baka la go dula le basadi, a phekgolelwa leina le, a bitšwa gore ke Malapeng kagore o dula le basadi. Ya re ge a šikašika le mosadi wa gagwe, a akeletšwa ka la metlae ya ba Mamosatšana, ke gore sešikalemosadi(tshadinkatona goba tonankatshadi).

Le yona mehla ye banna ba sa kago ba dula le borraabo dikgorong, ba sa kwala maganong a bona ga ba batla melato kgorong ya ditshekišo; dikahlaahlo tša bona e fo ba meleme (maleme?) a diphele; go bonagetše le go kwešišwa gore monna yo ga se a ke a itshama ka banna makgotleng a ditshekišano.

Motho wa mosadi le yona ge a tlwaologane le mohuta wa sesadi, o palelwa ke go ba le tsebo ya direto tša basadi ba gabo ka gore ga a dule le go etiša le ditshadi tša gabo.

Mokgoma le kgoši goba mokgomana ge a sa dule sebešong sabo, a ke ke a tseba tshepedišo ya melato go(goba?) ma'hlakga a semoša-te le mekgwa ya go abaganya dibolo(tše bose) go batho ba leagelo la Babinanoko. Se ke molao le thuto gore ngwana wa mošemane a dule kgorong ya banna e sego lapeng.

1472

Kgaoganyo 565

Seantlo(seyantlo) se holang le go tlišeletša eng?

Borrawešu ba re seantlo ke go phumula megokgo ya manyami a pelong ya motho ge lehu le tsene ka makgatheng a leloko ka nyalelano. Bupša seantlo ke sa mosadi e sego monna goba lesogana goba mošemanyana, aowaa!

Seantlo ke go homotša motho ka motho yo mongwe, ke gore kgarebe ka kgarebo ge kotsi ya lehu e hlolagetše makgatheng a lenyalo goba bogadi bjo bonsana, lapa la se be le serithi gomme bošuwana ya ba matheletšapelo tlaweng, go gopolwe mokgwa le molao wa Sepedi seantlo.

Seantlo se kgopelwa ka molao wa kwelanobohloko bja popano ya leloko ka kgomo le ge ka moo lapeng leo go ka hwetšwa go hlokega kgarebe, malapa a leloko ke tshwanelo go emela leo ka go hloma kgarebe sebakeng sa mohu - le ga e le kgarebjana ya dikgaetšedi goba ya bagaditšong wa basadi ba motlalo, mokgwa wa seantlo le sona se nyadiwa ka matiakathoka gomme nyalo ya sona dikgomo ga di galalwe, aowa. Molao le mokgwa wa Sepedi le ge monna a ka hwelwa ke mosadi gomme le ge a ka hloka kgarebe ya go tla seantlo, molao ga o dumelele goo(go yo) gapa matiakathoka. Molao o re ke go hlala lebitla. Molao woo o šikerwe ke bohle ba nyalano ya magadi a Sepedi: go swana le mosadi ge monna wa gagwe a hwile, go ke ke gwa kwalagala gape mokgolokwane wa nyalano e mpsha.

1473

Monna mang le mang yo a ka hlanogelago nyalo ya mathomo, a hlala lebitla, molao wa Babinanoko o mo hwetša sehlola leagong la barwa (ba) Thulare.

1473 Ka mokgwa o bjalo, le mosadi ge a ka dira tihanogelo-
lebitla, o tlo tsebjwa le go bonwa seotswa le segoboga le-
gaeng la Marota. Se ke molao wa tlhago ya Babinanoko. Ke
ka 'baka leo tihalano e lego leepo setšhabeng sa Marota; me-
hlang ya kgale le mehlang yeno - ga gešu ga re ile go hwelwa,
re ila go hlala.

Se ke sona se tlemagantšego bothata bja kahlolo ya kgoro
le selepe sa yona ga se re: monna a nkgago o nkgaga le sa gagwe
le mosadi a nkgago. Ke gore moahlololwa o tšeya bana le matia-
kathoka. Yo e lego sehlole o tlo sepala a ikgonere goba a ithwe-
le megono. Se ke molao wa Thulare le tatagwe Maphuthaditšhaba.

Le ge melato ya seantlo e kile ya ba gona mo kgorong ka
pušong ya kgoši Sekhukhune II, kahlololelo ga se ya ke e phokgola
mokgwa wa molao woo wa seantlo, e bile morwa wa Maphuthaditšhaba
o e ketše gae badimong.

Seantlo se fo swana le mosadi yola wa pele. Bana ba sona
ba sa lebane ke kgati ya mogolwane, ga go ne phetogo, e sale se-
ema se se rego tlhako ya pele mo e gatilego ntshe, ya morago le
yona e tlo gata gona mowe ntshe; se fo swana le tlhatswadinoka
ka molao wa Marota, seantlo se swere ditaolo kamoka go swana le
yeo a tlilego legatong la gagwe. Ke mosadi wa lapa leo ka bo-
tlalo.

1474

Kgaoganyo 566

Pheta ya digahla tša lee la mpšhe e bitšwa mohlaka.

Hlogotaba ye e(ya) ka godimo ke khupamarama go mang yo a nalego(nago le) pelotheri. Kamehla yohle bophelong bja setšhaba sefe le sefe go na le dikhupamarama, e lego ditaba tšeo go sa rategego go thaba ka tša mathabong a leago. Ka kudukudu rena bana ba madi le leloko la Lellelateng gomme re na le tsebo e tletšego gore mmago Lellelateng e be e le mothepa wa lešika le madi a Matebele a ga Kekane. Gomme le mahlang yeno setšhaba se se sale gona le ka pušwana ya bona gonamo tshekenetšong ya "Transvaal province".

Seripa sa phatlogo engwe ya Babinatau ba ipitšha ba Phaahla Mohlaka, wa falala ga o topiwe. Ke polelo ya setetenene gomme bona beng ba tseba kudu tlhathollo ya yona.

Marota a Bogwasha(Naboomkoppies No.261) ba go etišapale kgoši Motodi Sekhukhune Morwamotšhe le go mmeya bogoši bja Sepedi, ke phaatsša ya sego le Thulare II morwa yo mogolo wa kgoši Sekhukhune wa bobedi. Ka mabaka kamoka bogolo bja motho bo beakanywa ke balatedi ba motho yeo gomme le bošaeadi bo dirwe ke bona balatedi ka 'baka la go latela therešo ya go tswalwa le madi a motho yeo.

1475

Mohlang wola re rakedišwa ka theko ya lerumo motseng wa Mohlaletse, re lomile bana ka meno go swana le ngwanamatome, re hutshulogile(hopeless), e bile nke mmušo wa Republik o ka se hlakodiše, kganthe leihlo la wona le tsepeletše mosegare le bošego godimo ga rena. Lehono re kgoro ya Marota diripeng tše dintšhi tša Babinanoko fa Sekhukhuneland le go tsebagala gore re setšhabana sa boiketlong ka hwafeng la Republik van Suid

Afrika.

Phatlogo ye ya Marota a, ka morena Motodi Sekhukhune, go na le therešo ya maitshwarelelo sebakeng sa go bewa bogošī bja rena Marota. Go ka seke gwa kgonega gore Motodi a šuthelele ngwana ofe le ofe wa madi a borena bja Babinanoko. Go na le ditišeletšo le mehlala yeo bomakgolo ba rena ba beilego bohlatse ka yona. Bjaloka ga kgošī Sekwati I a se a amoga bana ba Phethedi Thulare kgati ya bona, gomme go bjalo Motodi Sekhukhune a keke a amoga bana ba Thulare II kgati ya bona ya dikoma. Eupša ga e le pušo yona, mokgwa wa Sepedi o ka se dumelele; e ka ba go tshela le go šuhlanya Serota ya ba bobē le selebaneng sa badimo.

Leihlo la kholofelo ya Marota, ke go aga motse ka mekgwa le melao ya Bapedi: ke gore go be mohumagadi wa setšhaba(lebone) leo le tlo go tswala kgošī legatong la Mmashakwane. Se ke molao le mokgwa wa Marota.

Kgošī Michael Mashupje Dinkwanyane Sekwati, le ga e be e le motho yo a sa bolotšego dikomana tša Sepedi, gomme ka go lemoga gore bogošī bja Marota ge bo sa na lebone ke morwalo o boima kudu, ke ge a akhofela go tsoma lebone(candle) go kgošī Sekhukhune II. Gomme a newa mohumagatšana Thorometšane yo mehleng yeno e lego "chieftainess" Victoria Dinkwanyane wa setshaba sa badumedi ba kereke ya Jesus Kristus mo Sterkspruit. Bogošī bja Marota a Bogwasha bo ke ke bja hlamasega kantle go lebone, e lego timanello. Setšhaba banna le basadi ba ke ke ba dumela go rongwa ke mosadi yo a sa nyalwago ka 'kgomo tša setšhaba; eupša

1476 mosadi yo bjalo a ka fo roma bagwera goba go diriša batho ba tsomago moputso wa letšatši goba ka kgwedi.

Kgoši Michael Dinkwanyane o fularetše setšhaba sabo gomme a beile motheo wa go rereša godimo ga lefsika(rock); go ka se lebalwe gore a ithobalele ka khutšo.

Bogoši ga bo phatlogile bo ka se bowsle bja kgomarela kutu; e ka ba mehlolo. Gona kaba la morula le lona le tlo bowela la namarela thito. Se ke therešo, go ka se kgonagale le bogologolo!

Kamoka ditšhaletša(duplicates) tša Thamaga ya Mabjana di re kgaladi ya mmowelele(repeatedly) gore Marota a no Bogwasha ga se batho ba bohlanogedi go pušo ya kgoši Morwamotšhe le mohumagadi Mankopodi, aowaa! Ba rakilwe Mohlaletse ge bona ba be ba eme therešong ya pele ya kgoši Morwamotšhe a be a amogetše boipušo, gomme yena a hlanošwa ke baaroši. Bjalo Marota a, a šala mola Mašimotheteng gomme ke ge leago le hlafa go bolawa batho(1958-1967) re sitlile go phethegile. Morena Thorpe (Additional Native Commissioner) ka 1959 o ile a bolela a re mmušo o tlo le nyakela madulo la iketla gomme le seke la fela-pelo. Gomme lehono khlofedišo yela e diregile, re phatlolotšwe phaphi ya go nwa meetse ra kgolwa: ke Marota "Tribal Authority" ka taelo ya Mmušo wa Zuid Afrika ka mohlanka wa wona Mohlomphegi Ngaka W.W.M. Eiselen(Commissioner General) - 28 Phupu 1967.

1477

Egaoganyo 567

A ga e be bohlole ge Ramaube a tsenela mogatšarragwe?

Borrawešu e be e re ga (ba) bolela therešo ya bogare bja dikgopolo tša bona ba re ga re tlo gakana le mokgwa wa bojakane, e bile yona taba ye. Kagobane ge kgoši goba ramotse a hwa gomme a tlogela basatšana ba mathašana ba sa na le madi a go belega bathwana, gomme barwaye e le barna ba matla a go belegiša; ga e be tshwanelo ka molao le mokgwa wa Marota gore masogana a a tsene thethong tša mathašana a go tsošetša rrago bona peu gomme bosodi ga bo ke bo ba gona.

Taba ye ke engwe ya go re palediša tsela ya thuto le mekgwa ya molao ya Majakane ka kua ga Mosego - Tšate gore moruti Alex Merenskey a thelegile thuto ya dikgapetla; bjalo ra hwetša e le bothata go lahla bana le dikgomo ga mohlologadi a tlo nyalwa labobedi gwa phumalwa leina la monna wa mathomo.

Bohlole go Babinanoko ke ge lesogana le tsoma malao go mmagwe a go mo tswala. Motho yo bjalo ke wa bao ba h^lwego ba timela masolong a diphoofolo, ba ye le sefifi e be ba tšerwe ke feefe; gomme meetse a hloke boelelo e be sethisehumadisepipamolomo. Ke gore mang le mang ye a bonego feefe, o tlo swanelwa ke lehu la mohuta owe. Go fo swana le mmolodi go a hwile komeng ba re o llwe ke koma. E be e le mokgwa le molao wa bagologolo go swana le mosanelo wa kgoši ga e hwile e samala setopo sa motata.

1478

Kgao-ganyo 568

Go adimana ga kgomo, padi, nku le dilwana tše dingwe.

Mo tiragalo e tlo fatolla makgwa ya borrawešu yeo ba hwe-ditšego borakgolokhukhu ba phedišana ka yona metseng(metsefeti-le) ya bona mehleng ya bogologolo kua gae Mogokgomeng, Tubatse. Seema sa molaetša wa kadimano šo(se se, ka se):--

O di je o boloka mašapo,

Wa re di tlo hwelela!

Go adingwa o adima ke phedišano e botse go bana ba motho goba motho wa fela bjalo ka ge mogologolo a boletše a re "Moru-swana ga o tshela lefao, o eletša o mongwe." Le gona boya kgo-mo ke bobowa kgomo. Sa go adingwa ga se ye moletemohlaelathupa, aowa; go itšano monna wa Dihlantshwane tša Kgagudi morwa wa Morwamotšhe II. Leago la Babinanoko le thelegilwe motheong wa ka-dimano ya dilo kamoka, ka kudukudu dihuswane goba diruiwa, gomme le mabele le wona a adingwa, ge ngwaneno a lapetšwe ke bana ka lapeng; kantie ga tshedišana ya mokgwa le molao (wa) Bapedi ba setšhaba sa Thulare Sepitla sa Mangana.

1479

Mokgwa wa Marota ge motho a adimile yo (mongwe) motho sehuswane goba kgomo, e fo bušeletšwa e le sehuswane ka sehuswane goba kgomo ka kgomo. Eupša ge tlhalelelo e ka ba ntshe, pušeletšo e ka fo ba selekanywa se kgodišago moadimi ka mokgwa wa leago ka ge borrawešu ba be ba re kgomo ga e fulelwe, gomme e le wona molaetša wa kagišana. Ge moadingwa a sa kgodiše moadimi, ga(ge) e be tshenyaleago goba moadimi a le megabaru, ke mothomo(mathomo?) a go šikologa ke meloko le ba leago la Marota. Kadimano e be e le go bokišana mabothata a leago le go ratantšha batho leagong la Babinanoko.

Dikadimano šedi:-

(a) Morwa wa Hamaube o lošitše mothepe - morwedi wa mo-kgomana Segwarihle Makeroganye gomme molato wa bothakga go tsebišana leloko la bobona ka botlalo le bana ba bomalome; go riatšo ke gore mang le mang yo a nago le mphišana a ka hlatlegela mo molatong ka seo se ka kego sa petagana thušong godimo ga bothakga bjo; gomme kadimano ye e bitšwa tšwelano eupša ga e dirwe ka kgapeletšo go ba leloko, aowa; e phethagatšwa ka mokgwa wa go tswalana ka moloko wa lešika goba kgomo(nyalano)(affinity) ya Sepedi. Mang le mang o tlo ntšha se a nago naso, kgomo goba sehuswane se fulago bjang, gomme dile tše di tlo tlišwa mmogo e be matiakathoka; gomme ga di ye moletemollaelathupa - di a boya, kgomo ke bobuwa kgomo gomme di amogelwa ka mabohlatse a lebeletšwego go mehla(futurity) phedišanong ya leloko le. Tšwelano ye ga e hwelele goba go lahla, aowaa!

Mokgwa wa Marota ba be ba se na tsebo ya go tswadiša seadingwa. Se sengwe le se sengwe se bowa ka sebopego sa sala sa pele go sengwe(setee).

(b) Dikadimano tša diagametse di gona, ka banna dihuswane melotong ya leagong goba ditefišo makgotleng a dikgoro le go adimana mabothateng a ditlala le ditšhaparego tša malapa. Se se sa le gona le mehlang ekhu(yekhwī).

1480

(c) Ka bagatšabanna mothakgeng(mathakgeng?) le mathateng a leloko ka madi goba nyalano, e sa le wona mokgwa wa phedišano e bosana leagong la Babinanoko. Ga ešita thetho le ntepa go sa adimanwa go thakga mathabo a mekgwa ya metšhepo ya bommawešu mehlang ya baswana Mogokgomeng Tubatse.

(d) Go adimana ditšhepo borrawešu ba be ba adimana ge go thabilwe go binwa koša ya moropa gomme bakgoma le bakgomana go

1480 tšhepilwe ka matlalo a dinkwe, basadi ka merepjana ya diphala le ngina le mafafa a mpšhe dihlogong e le mabotse a thabišano; mehleng ya mohumagadi Thorometšane II(1894-1921) ge Marota a sa gopola mehleng ya kgale ya morena wa khutšo kgoši Sekwati I. Go be go sa phela dihlabeledi boMankgase wa Phala a Matata a Mallega, ba re:

Gae la mahlaku,

Gae Mogokgomeng Tubatse;

Ga Baube wee!

Ba ile! Ba ile kiri - ba ile bohunamatolo

Ba ile wee! Ba ile moyasabowe:

Ba ile! Ba ile moletemohlaelathupa.

Ba ile! Ba ile ga mogolagaanane

Ba ile! Ba ile ga mogolaasanamego.

(e) Kgologolo kgologo(geloof) ya borakgolo le borrawešu e be e le tumelo ya gore lehu ke Modimo gomme lona le tlo ba fihliša gae badimong fao ba yago gomme ba phela ka mehla le mehla. Se borrawešu ba be ba sa tekatekišwe go sona.

1481

Kgaoganyo 569

Borrawešu ba reta dika tša naga ya gabo.

Thaba e kgolo ya bogolo bja potego mo ga Sekhukhune ke Leolo(Lulu mountain). Thaba ye ke sebo sa batho le dibatana. Metse e megolo le metsana e sa agilwe ka godimo le ka dithitong le dipatogeng tša yona.

Borrawešu ba be ba re ge ngwaga o mongwe ga noka ya Lepelle e ka tlala wa lefula ba re e tlo ba ngwaga (wa) puno e botse ya dijo goba mohlokolo bathong gomme go be bjalo. Le ge dikotsi tša lefula di direga khwiting ya yona, le mehleng yeno Lepelle e sa fele e anegwa dikotsi gomme thušego e kgolo ke maporogo (marakalalatšibogo) a makgowa a mothotwana wa hlogo mailapudi e tshelha, a rego šikahlaba la lewatle ke swikiri.

Direto tša dika ka boripana:-

(i) Leolo: ke la tšhupjagadi a mabetha a Bokone, ke Leolo le enetša naga la Ngwato ga ke tšofale, le rotoga ke Sepitla Mangana; a ikokotlela ka molamo wa tshipi; a ya go bona mogwera-agwe Sethele Moletlane gomme a hwetša a tšhabile.

(ii) Bokome ke 'ina la thabana gona mo khwiting; ba re bogologolo go kile gwa aga Babinaphiri gomme go bonagala gore ke ba gabo mmago kgoši Thulare I. Thabana ye ba re ke bokome bja Mmamaro a Ngwato a tšhipa. Ka kua Geluks location e gona thabana ya mphatho wa Mankwe a Seraki ina le; mo Masehleng.

1482

(iii) Sepitsi: o rwele nkata o etela Mogodumo; thaba tše kgolo go ratana go etelana!

(iv) Tubatse: ke a dumaduma noka go duma tšše dikgolo bo Le-

1482 pelle la Mamogodu a Mabutšwa.

(v) Mohlaletse: ke leotswana, ke nokana yabo Mmameetse a bo Tladi.

(vi) Thabanaswana: ke ya tlapa la moriri, ke tlapa la go šita banna! Bo morwa a bohlole bja Tubatse, ke tlapa la sedula meetseng.

(vii) Thababaube: kua ga Baubadilepe (Bauba wa dilepe) ga re hwile re a fofa re fetoga dinonyana, Joo! Ga Baube wee! E hee!

(viii) Ntshwaneng ke leina la nokana engwe go lebana le thabana ya Bokome gomme yona e ka bohlabatšatši bja Tubatse, e theogela gona Tubatse. Leinana le retšwe motse wa mošate ka Tšate, wa go rengwa ke mphatho wa mekgoma Kgagudi Sekwati Thulare; ba bitšwa gore ke Dihlwantshwaneng (1840).

(1) nkata - kegore morwalo goba morwalana, sephuthana. Mapaye-nkata kegore mogatša; nkatanga kegore mogatšake (my husband/my wife)

(2) Molamo wa tšhipi wa kgoši Thulare I e be e le lehlotlo le bjang? Hleng kgoši Sethele a hlanola dinao ge a kwa Sepitla a mo etela. Afa Sepitlaamangana o be a sa swara setšunya sa Mapalaka-Maaraba goba Maperodiši? Garetse! Monna wa mphatho wa Manala yana o re mohlomong khuduthamaga ye e be e ka tseba (teejwa) ke ba mphatho wa Matuba a Sekhukhune I kagore bona ba boloditšwe gae Mogokgomeng Tubatse.

1483

Kgaoganyo 570

A tiwaelano keng magareng a masogana le basitsana?

Phetolo ka botlalo mabapi le potšišo ye, seema sa borrawešu le bommawešu se re: "Hlogo e meetse e lotwa ke mong."

Borrawešu ba be ba re motse wa senya ga o thabiše, ebile ga o botse ge morole e le o lebanego ka dikgwedi le nyaaga; gomme motse wa se kwale mošito mosegare le go phirimeng ga le-tšatši.

Hleng bagolo re ja(jewa) ke bodutu le go eleletša mašuwana le dišaparego tša malapa le mabobotlana, le ditlhologele go bailego badimong. Motse wa senya o na le dikgonono, boiketlo ga bo gona, ke phelo ya masetlapelo.

Ga re re re iketlile leagong re thabišwa ke mešoto ya masogana le basitsana goba methepa le methepana le bašemanyana go opelwa go binwa dikoša gomme re re Rabatome a sewe re agile motse; badimo ba leago ke bana, ge bana go itše tsee, motse o tlo boifiša.

Masogana le basitsana ba tiwaelana dikošong tša sebona go swena le banna le basadi, bašemanyana le methepana gomme se e-lego hlogo ya tiwaelano ye e fo ba sona seema se: "Hlogo e meetse e lotwa ke mong!"

Ngwana yo mongwe le yo mongwe o boditšwe boitšhware dipapading kamoka, ka ditaelo tšaka goba ka batswadi goba bafepi ba banna le ba basadi. Se ke mokgwa le molao wa Bapcdi ba setšhaba sa Thulare.

1484

Fa Maroteng dikoša di be di binwa bošego kamoka go fihlela letšatši le hlaba, gomme le be le re mphahlela go se na kgalemo, motse kamoka o thabile; banna le basadi le bana ka mokgwa (wa) bogologolo wa kua gae Tubatse.

1484 Ga e le mekgwana ya go hloka boitshwaro bja masogana le methepa, ga bo rutwe e fo ba seo se walago motho gomme a ope- lwe koša ke ba mphatho wa gagwe, a tsebjwe segoboga, a gobošwe leagong la gabo la Babinanoko. Ke ka baka leo boitshwaro e lego hlogo ya ditao ka malapong a Marota mehleng ya kgale le mehleng yeno.

Dikolo tša segagešu e lego Bapedi "teachingo" koma, sego- lothata sa yona ke go lawa kgoši le tatago le go tseba maemo a kgati ya gago; ga ale boitshwaro ditshading ga se mokgwa o hlo- komelwago ; goriano go hlathella kamoka masogana le methepa ba thuto ya koma. Mosadi ga a se na tše hlabana(mixed children) dinaye. O tlo anegelang bagwera ba gagwe.

Mohumagadi yo mongwe o kilo a hlamula lentšu a re kgarebe e kgahliša ga letswale la yona e le tloboko; wa letswale la mpha- thana ga a ušepelo; ke ka 'bana leo dikgarebe di nago le tlholo- gelo e kgelo ya go nyalwa matswele a bona a sa tletše mothobe.

"Hlogo e meetse e lotwa ke mong." Se ke seema se layago m mang le mang ka lapeng labo, ka batswadi goba bafepi leagong la Babinanoko ya Mohlake; motho ga a dišwe o itiša ka noši, go bo- letše monna wa Makgalwa.

1485

Kgaoganyo 571

Go kgethana ga dipapadišane tša bjana.

Ke basatšana ba sebjana go nyalwa ka ditsheka. Dikgolomothwane tše logilwego ka modila(bjang bja khwiting); papadi(papadišane) ye borrawešu le bomawešu ba be ba e hlokometše: gore ba e hlokometše ge monyadi a kgepela masaka(rings) a maoto goba a matsogo, ba tluše goba go mo tšwala matiakathoka a masaka gomme monyadi yena a na le kgomo tša modila tšeo a tšwetšego ke dithaka tša gagwe.

Bakgonyana ba be gona ba ba išago dikgomo ka lapeng labo mothepana, e be iethabo le legolo go hatswadi ka mahlakori a mabedi; kegore ka gabo lesoganyana le ka gabo mothepana gomme e be kgahlego le go ba meloko.

Monyanyana wa basatšana ba ditsheka e be e le go apeelwa boušwa bja kgelele(milk) goba go hlabelewa kgoogo, ka gabo mothepana, kegore le kua dipapading tša malapaneng; mosatšana yo o swanetše go solela monnana wa gagwe maušwana a dipapadišane tša bjaneng.

Ge borrawešu ba hlaletše, ba fele ba re "Molamo ga o tla tiya o bonwa marethongi!" Seema se sa bona se lebantšha seo bona ba se bonago ka mo gare ga bana ba bona ba bašemanyana le banyanana; tlhokomelong ya mehla ya bona ga e tšilo'ba banna le basadi legaeng labo bona la barwa le barwedi ba Thulare.

1486

Bakgalabje ba be ba fele ba bolela ba re ge bana ba motse ba le kholofelong ya dipapadi tša mekgwana ya go bonagatša leago, ge bonagala gore badimo ba rata motse o tlo agiwa.

Gape ba re ge bana ba motse goba kgoro, ba phela ka mekgwana ya go bilošana, bašemanyana kudu, leago le tsenya maseme: afa motse woo o tlo agega?

1486

Bannyana le bona ga ba phumišana dikgajana dinalaneng, ke molaetša gore leago le na le malaomabe; le ge ba sa loko-logane ge ba etšwa nokeng goba kgonyeng; go hlokomela bana medirwana ya bona mo gontšhi e laetša mekgwa e mentšhi leagong.

Mokgalabje Mogase Sekhukhune Sekwati ka ngwaga wa 1922, o kile a laodiša ka tša mpherefere wa bona ga ba sa agile Masehlang ka 1891, ge mathumašana le mašobotšhwana ba hlola go se kwane pelega lehu la chieftain Kgoloko Sekwati Thulare, ge bana ba thomile go fošana ka matlapa le melangwana; bana ba e bona kgwedi mahubeng gore fa leago le tlo senyega. Ka 1893 ka lehu la moswaredi gwa phethagala ya ba Maune le Mekatela bana ba le-kgeswa le thetho.

Molaetšo o mongwe wa Mohlaletse(Paradys): ka ngwaga wa 1950, bana ba sekolo sa thuto ya maletere, ba thoma senya letlapamotheo la leina la Thorometšane A.M.E. Church, gwa gohlwa maina kamoka mo letlapeng; go bile bjang ka 1958-1964?

1487

Kgaoganyo 572

Sepedi: re šitilwe ke go diša ke go reng?

Mmolalo wa borrawešu ga ba hlompha segagabobona, ge go begwa lehu mošate, moromiwa ga a fihla pele ga Thulare ka mo-tseta yo mogolo wa bešo sa mošate goba ka mogotšimollo goba mophekedi wa kgoro; lentšu la pegelo le re Thulare ga tsebe ba Poryane ba re: "Re šitilwe ke go diša, yola ngwana wa makgolwa-go mokgomana Sepobe Makwatanyane o re lahlile ka nako ya ge di-kgogo di fologa."

Bjalo Thulare o tlo re ke kwele morwa Sekwati; išang hlo-go yeo ya morwa wa Lopyane gae badimong. Gomme ge morongwa a boile, ke gona Maponyane a tlogo tiba lefase goba go epa le-bitla(malao).

Molao le mokgwa wo wa Marota, ge babo mohu ba phoša, molato e fo ba kgomo kantle le go sešišwa kgorong, ka diema tšeo tša bagologolo di rego: "Moenaludi Moiphahli le Moreku ga a i-thekolle."

1488 Molao wa Sepedi le ge motho wa mosadi goba kgarebe ga e ka thelalwa ya senyegelwa mpa nageng goba^{ka} gae le ge e le taba ya sephiri, Thulare o swanetše go tseba mokgwa le lebaka(reason) gore go diragile bjang; go dirwa keng neng? Gomme taelo e tšwe e rego lotang seo kae goba mowe kotsi ye e diragilego ntshe. Ge motho a ka ipoloka kantle ga pegelo ke ntshetshere ya molato, le ge molato o bjalo o ronana le kgoro ya mošate wa Babinanoko. Di-poloko tša bahu, ka mekgwa le melao ya borrawešu, di phethagala ka go dikeleng ga letšatši le ka meso goba morago ga go hlaba ga letšatši gomme ka kudukudu ka maswiswana.

Mehleng yeno go ilelotšwe, karoka le bana ba bona le go tseba poloko ya bahu, ga e sale bofora bjola ba bego ba re motho

o tšerwe ke phiri; le bana ba hlekišwe tsebo ya mabitla a borabo le bommaabo le kamoka ba leloke.

Se se tsebjago e fo ba mašupi a mošate ge go šupiwa gore ka ngwako wa bogoš'i bja Marota ba robotše fa gomme go sa bonagatšwa dikana tša mohola gore barapedi ba badimo ba be le tlhaganyo gore mo go robotše semangmang.

Borrawešu ka mekgwa ya bagologolo, go poloko ya lehu ka malapeng a bona, lebaka e be e le go hloka dikepo tša melete (graves) gomme ba dira gore mabitla ba itotele ka noši. Ke ka 'baka leo go sa tsebagale marobalo a bahu ba selete ka kudu setšhaba sa Babinanoko.

Marota a phadilwe ke ba dilete kamoka mokgweng wa go boloka bahu. Bjalo go timeleditšwe tiragalo ya setšhaba sa Bapedi ba Thulare go mehla ye; le ya mehleng ye tlogo kagore marupi a Bapedi a fo laodišwa ka molomo go sa bonale dika tša mabitla a bagologolo ba mowe, gore motse wa bahu o be o agilwe kae!

Mo khwiting ya noka ya Tubatse, borrawešu ba re boditše gore ke mo go thomegilego pušo ya Pedi; eupša maruping a mathomo a kgoši Thobejane ke Apiesdoorndraai ka Seburu. Ntše ga go sekanyana sa molaetša gore bagolo ba bolokilwe mo.

1489

Maruping a kgoši Moukangwe ke Bogwasha ka(ka) leina la Mafiri le Bogopa gomme motse wa kgoši ye ya sefofu o be o agilwe fa thabana še ba re go ke Madinoga gomme ka Seburu e bitšwa Naboomkoppies. Ntše go hloka le molaetšana wa mabitla a mošate. Gona ka morago ga yona thabana ye ke marupi(marope) a ba Mongatana(Mashabela), Baroka.

Gae Mogokgomeng(Mokororwane), ka Sekgowa go retšwe gore ke Steelport Station, gona mowe borrawešu ba bego ba re ge ba lao-

1489 diša, motho a ba le kholofelo gore ke gona legaeng la badimo, gomme kamoka ga re hwile re tlo ya go khutša ntshe.

Ka ngwaga wa 1933, re fihlile ntshe re na le kgoši Sekhukhune II le mokgalabje Kgobalale Sekhukhune Sekwati le mokgomana Mamogogobe Masipa Leponyana le mokgomana Seaparo Mampuru Lethiba. Ra kgopela mokgalabje gore a re bontšhe mo kgoši Morwamotšhe I le morwae Thulare I, ba robetšego ntshe. Ke ge a re laetša lešupi le nkego e be e le lešaka la diruiwa, a re ke gona fa. Ga go bonagale selo seo se ka kgodišago gomme ka 'baka la go ba le tsebo ya mokgwa wa bagologolo, ra di tlogela ka go se bone molaetšwana goba sekana. Ke ge yena mokgalabje a re falo fa go sentšwe ke ditsela tše tša Makgowa. Bapedi re lahlegetšwe ke tsebo le tiragalo ya dikana tša magoši a bogologolo mo khwiting ya noka ya Tubatse kagobane ke gona mco the- rešo ya matla a pušo ya Marota e thomegilego ntshe.

1490

Kgaoganyo 573

Na mekgwa (wa) Sepedi o dumelela mosadi go nyala mosadi?

Ga e le ka go hloka mahlatse a morwedi wa mokgomana Lebidike gomme mogatšagwe Dikoti a hlokile thari, mošemanyana a filo belega methepana fela; bjalo Nareadi a lemoga gore lapa la gagwe le tlo ya le boori gomme dihuswane a na natšo, aowaa; ga go se ka thibelago gore Nareadi a nyale mothepe ofe le ofe ge a hlokile ka lelokong labo.

Mosadi yo o inyalela mothepe woo gore a tle a tsoše maina a lapa le la Ngwato - ka kudukudu peu ya mošemanyana. Mekgwa wo o dirwa ke ka mosadi wa sethakga sa mekgwa le melao ya go tsoša difero leagong la Babinanoko. Mosadi wa tsebo ya Serota a ka se rate ga lapa la gagwe le hwelala peu. Mohlomong mokgomana Lebidike o fo rata go ja matšo a methepa ya Nareadi, banna ba gabo ba leagong ba ka se mo hlalefiše, ba tlo mo gerula ba mmona seeta se phalwago ke mosadi ka tsebo le tlhologanyo.

Mohumagadi Sebolelo Kopjane Sekwati, ka 'baka la go hloka sešanasetlatswa, a ntšha matšo a barodie, Madinoge le Maa-kopi, a nyala morwedi wa mokgomana Kgetshepe Ngwanatsomane Sekwati. Sebolelo ke morwedi wa mokgomana Letshela Mampuru.

Mekgwa ya go tsoša peu le maina, ke yona tiro ya leago la Babinanoko; go tlo belegela moopa le tlhatswadinoka le go nyala seantlo; kamoka ke mekgwa ya melao ya leago la Marota.

1491

Kgaoganyo 574

Tlhaswano ya tšeano e rotošwa keng?

Ntlha ya phetolo go potšišo ye e re tša malapa ga di fetšwe; go itšano monna wa mphatho wa Madiša kgalenyana ka ngwaga wa 1930, ge mohumagadi Digoke Morwamotšhe Sekhukhune Sekwati a be a lošetša ngwana wa kgaetšedi mothepe woo (o) kilego wa aroga bothepe le 'sogana la kua felotsoko.

Mokgekolo Leenetše Morolane Magomarele Sekgothe a re, a ga kobo ya megaswa e le tiwantla ya maroba, o ka fo e re-ka ka gore o onaletšwe ke ya gago gomme megaswa e meswa e tle-tše motse wo wa morwa Sekwati. Ke a gana ka moo kobo yeo e onetše.

Tlhaswano ya tšeano le ge e le bana ba leloko goba ke ngwana malome, mekgwana le dimelo le go hloka boitshwaro le phelong go ditirwa tša go boifiša, boloi, mekgwana ya diatlana tša bohotoswana; ka mabaka a mangwe e be ka go hlaswa lelokwana leo le se nago boengwana (boingwana?) bjo baleloko goba batswadi ba sa kgodišegogo ka mekgwa e mengwe ya ka malapeng.

1492

Bohwisana bja botagwana, maroga, bohwirihwidšana, go sepe-la ka molomo le gananwa la go seba batho, mašatana a marumulana, le konano le mahufana a dintwana le go hloka khutšo ka gare ga motse. Le ge mohlomong lesogana le ka ganelala ka lapeng la batho ba bjalo, tšeano ga e ke e thakgafala le phedišano e hlo-kege ka malapeng kagore kganano e kile ya ba gona mathomong.

Tlhaswano ya tšeano e fo thibelwa ditiro tša batho bao, babo kgarebe goba babo lesogana. Ga e le bobodu le mediilwana ga e ke e senya nyalano, aowaa!

Mekgwana ya bogafanyana goba bootswana, ke tšona modu wa tlhoyano makgatheng a tšeelano ya moloko; ke tshenyamagadi a bana ba motho.

Ee; lesogana goba kgarebe, ka hobedi ga bona, ba ka ipitšha baratani cupša ge batswadi ba sa follele ka 'nti letee, setsheka se a nyanyologa - kegore kwano ya bona e a senyega goba di phuphane e se ke e ba selo.

Ke ka 'baka leo le ge mositsana a lošwa a sa kego a botša batswadi gore ke a lošwa, e be lesogana le botšago batswadi gore

1492 ke rata morwedi wa mokgomana Kgalema, mpoleleleng naye. E be gona batswadi ba mositsana ba tsebago gore yo morwedi wa rena o a lošwa. Gomme ge a botšišwa a re ee, ke a mo rata. E be ditaba di tlo sepetšwa ka mekgwa le melao ya Sepedi.

Dilete kamoka tša tikologo ye ya Sekhukhuneland, le ba mošola wa Lepelle, tlaswano ga se ya ke e ba gona ya nyalelano, le ge Marota a sa agile gae Mogokgomeng Tubatse, re nyetše Babinatau, Babinaphiri, Babinakwena, Babinaphuthi, Babinakgaga, Babinanare le Babinatlou, bjalobjalo. Mohuta o sa kwalagalego ka gare ga Babinanoko e fo ba Mahlankano le Matšhakane.

1493

Kgaoganyo 575

Peeletšo keng? A ga e senyega ka lehu bjang?

Woo ke mekgwa wo mongwe o thatathata melaong ya Batubatse. Peeletšo ya tšeano ga e phethagatšwe ke lesogana le mmeletšwa fela; ga e be molato wo batswadi ka mahlakoring a mabedi le bona ba noketšego mobahlatse(mabohlatse?) bja peeletšano ya bana ba bona ka mekgwa wa molao le leago la Babinanoko - Marota.

Peeletšano ya kholofetšano ya go nyalana ke setlamo se se thata go tlemollwa, ka kotsi ya lehu. Ge mmeletšwa e le ngwana wa go tawalega, le ge mabothata a lehu a ka diragala makgatheng a babeeletšani. Molao wa tlhago ya Marota, le ge batho re bopilwe ka nama le madi a swanago, gomme dikgopolo le dithato ka teng ga mang le mang di fetogana neng le neng kagare ga motho yo mongwe le yo mongwe kamoka babeeletšwa, ba palelwa ke molao le kgobogo ya go hlala lebitla.

Mmeeletšwa ka mokgwa wa Marota, motho borrawešu ba be ba re o nyalwa ke lehu ge mmeeletšwa a sme therešong. Mohlang wa lehu la mmeeletši, mmeeletšwa o a tla, a tsene ngwakong gomme a kokotwe ka hlako ya pitsi, a hlologatšwe e be mohlologadi, a tlotšwe dipilo, a neelwe lehlotlo la phatana ya mohlologatšana (tree), a hlanole ntepa le thetho; go bonagatšwa seleteng sa Babinanoko.

1494

Tlhologatšo ka mokgwa le molao wa Sepedi, mosadi goba basadi ba llela monna wa bona lesome la dikgwedi le kgwedi tše pedi; gomme bamoloko le bona ka sekana sa sebu le letatwana dihlogong tša bona. Mohlologatšana (mohlologatšana?) yo o nošwa bolebatšwa gore a se dule a thibama.

Mmeetši ge lehu le wetše mmeeletšwa, batswadi babo mothepe ge nke ba bona babo mmeetši ba hunyetše ga ba sa bonala ka mo gabo mohu - mmeeletšwa; le ge e le mohlomong e le babo mmeeletšwa gomme mahlakore a mabedi a, ba sa na le lerato la kagišana, ditaba ga di fo sekamollwa ka boswa go fanwe se sengwana legatong la sela Modimo a go re amoga.

Ge peeletšana e kwalagala e senyegile, e be e le taba ye se nago kgonthišo makgatheng goba magareng a batswadi, kuduku-du babo mothepe; molao wa Sepedi ga o dumelele ge bahlofetšani ba ithekolla; ge go le bjalo batswadi ba ka fo re e be e le ditabana tša mekgobeng(streets).

Dimphe ka mmeeletši go mmeeletšwa ga di be gona ka bobona ga ba fana ka dikutlwaneng, eupša ga e le tše di lebanego phethagatšo ya nyalano ga e be tshwanelo gore e be tša tsebagalong ya batswadi ka mahlakoring a mabedi. Ke ka 'baka leo kgoši Sekhukhune II a ilego a thunkanya mekgwana ya ditshenyegalo(dipute) le dikgomo tše ba rego mmamalanane - kegore mamanyana a go tswalwa ka matiakathoka: kgoši a re go thoma lehono fa kgorong ya mošate wa Marota, mmamalanane le dipute di se ke tša ahlamiwa mo lekgotleng la Babinanoko. E be e le ka molato wa tlhalano ya mokgalabje Peterose Malepe a gapile le go senya magadi a mokgomana Nkgoropo; matiakathoka kamoka lobo mamalanane e le

1495 masome a mane le metšo e seswai, di tletše 'šaka la mošate, di phumile magadi a barwa (ba) Phasha.

Babeletšani ba ka fana dimphwana tša maseekana le mefišana le tše dingwenyana eupša e sego tšeo di ka tsenago tshengkong letšatšing la tihanogelano. Ga e le dipute borrawešu ba be ba sa di tsebe, gomme e bile ba iketše gae go magolo.

Boitshware bja mmeeletšwa ke sehlora sa mmeeletši gomme go bjalo le yena mmeeletšwa go mmeeletši wa gagwe. Ge babeletšwane go sa phethagale selo, pelaelo e fele e re ga letsobe le sa swe, go na le setlang se setala kagare - go riano seema sa mogologolo. Le mehleng yeno tše bjalo di sa bonagala ka malapeng a banna le basadi. Marota a ila go hlala lebitla banna le basadi; Marota ke kilolo mosadi ga a nyalwe gabedi - e ka ba bohloa.

Mmeeletšwa le ge ka morago ga lehu la mmeetši wa gagwe, a šala e ba segafana gomme a tswala bana le bao a sego a šupiwa bona, Sepedi se re bana ke ba dikgomo, go itšano borakhukhu.

Mmeeletši le mmeeletšwa ge lentšu le tšwile moropo gomme ba leagong kamoka go na le tsebagalo e phethagetšego, moruswana o fo tshela lefao tadi e amuša tajana; go sahlwe go khukhuntswa selo e be mponeng mosadi yo ke waka!

"Mo na le sebelaedi ga rotoge, nna ke sehlile ke lekantšhitše, garetsego ka hlakoring la baaroši; Bauba ke lomile mogohla."

1496

K. aoganyo 576

Ka bogwe bja lesogana le magadi a mothepa, phedišano e bjang?

Potšišo ye e arabega ka tšeo re di kwelo(kwelego?) ka borrago rena le tšeo re di bonego. Lesogana lefe le lefe, boitshwaro le tlhomphe go bohle ba moloko wa ka bogwe bo utuloga ka mo gabo mothepa; ga e le motho yo a tlogo lota ngwana wa bona. Ga e tlo ba radithethane di nyapologa ka bogwe, a bonwe gore ngwana wa rena o lahlegile; le ga e le sejatwana sa lejela-thokwana, o lemogiwa ka mo lapeng labo mositsana. Mekwana kamoka o lebeletšwe, a be a lopiwe nta thekeng. Kganthe mogologolo o boletše a re "Phukubjwe(fox) ga e tshela moedi, e duta mosela." Bjalo mokgonyana ga a sa duta mosela ka bogwe o reng?

Ka ngwaga wa 1939 go kile gwa tlišwa molato wa mokgonyana a tile mogogadi(mogwagadi/mogwegadi) ba nwele bjalwa. Mokgonyana yo a lefišwa 'kgomo tše pedi ka kahlolo ya kgoši Sekhukhune wa bobedi.

Mokgonyana wa megabašwana ga a ke a ipshina ka bogwe goba e le mothwana wa dintwana le marumulane, o akgofa a tena babogwe, a šulafatše megopolo le ya bamoloko, e be auwii ngwane! Bjaloge, o tlo dirwa gore a be a beke mosadi a sa ipshina ka bogwe bja gagwe, go swana le ba bantšhi bao ba nago le boitshwaro le boikobetšo ka malapeng abo mothepa.

1497 Gomme ngwetši le yona ga e le mothwana (wa) ditshajana, o akgofišwa go thulolwa sa gagwe seferwana, gomme babogadi ba khutšane naye; ba imologe ratetswana a ngwetšana ya dithethana.

Ngwetši tša go hlomphe ba magadi a bona ba dula mangwaga e meleletšana ka diferong tšabo matswale, ba ipshina ka go fepelwa bana go fihleng tharing ya boraro goba go feta mowe.

1497

Seema se sa bogologolo se rego phukubjwe ya tshela moedi e duta mosela, monnamogolo yo o buletše therešo. Mokgonyana yo mongwe ka 1953, o be a tshwenya maatwalagwe kudu, a lahlišwa ka go lefišwa kgomo; e le molaetša wa molao wa bogologolo ba rego ke monyaoeme.

Lesogana ka bogwe ka bophara le go baleloko, o swanetše gore e be motho wa boitshware le boikokobetšo; mekgwana ya bošerane a e lahle; a be mekgwang ya semma le tihokomelo gore ka mo lapeng le, ke tsene ka kgomo fela.

Mositsana le yena a hlokomologe tša megafe ya dithaka. Ba bangwe ke baaroši bao ba rutago bana ba batho diphetolwana tša go tlabatlabiša dibete tša ba magadi a bona.

Seema sa monna wa bogologolo o(se) re: "Re kgona go bopa diolwana gomme kagare ga tšona ga re go tsebe!" Ka therešo le-sogana le kgahlilwe ke moropo(nose) wa kgarebe gomme ga a nu tsebo ya mekgwana ya yona; gomme kgarebe le yona e filo kga-hlwa ke sona seo. Bjalo bobedi bja bona ba thomile go tlabana ga ba dutše mmogo.

1498

Kgaoganyo 577

Nyalano ya bagologolo e be e le eng natiakathoka?

Barna ba mephatho ye: Madikwa, Makwa a kgoši Morwamotšhe wa bobedi, ba be ba fele ba re magapu a tlile 'nala di fedile. Mošemanyana wa lehono o palelwa ke go nyala mosadi a re ke letetše matšo a kgaetšedi yaka, bagwera ba gagwe ba "berekā" dikgomo Maburung kua Mabaleng. Bašemane ba ke mahwatšatši (dibodu tša ditlaela).

Borrawešu ba re mehleng ya bona, kgomo e be e sa nyalele batho ba bantšhi ka 'baka la go hlokagala ga tšona, bontšhi bja batho bo be bo se na nayo gomme ga lesogana le morwedi wa mokgomana Ntobeng Motubatse Sekwati, e be e le bothata ka gore ka lapeng go hlokwa le putšanyana ya 'leme le letalanya.

1499

Batswadi ba tlo tšama ba adima megoma, mefiri le tše dingwe tše dirwago ka tšhipi, e be wona natiakathoka, le merepjana ya diphoofolo, gore morwa wa bona a be le lapa; gomme ga tšeo kamoka di se gona, lesogana le lootša selepe go aga ngwako wa bogwe gomme e be bokaone, a fiwe mosadi, ba re aowa, ke monna o tlo lota yo morwedi wa Ntobang; e be mekgolokwane e a hlabošwa, 'koša di a binwa, ke lethabo morwa Mampuru o nyetše motlogolo wa Motubatse. Gape gore lesogana le ka kgona lapa, sa nathomo ke go šoga thetho, sa bobedi ke go šoga mogašwa. Ge a le matla le mafolofolo go tše, re re ngwane e tlo ba motho ga a ka se forwe ka(ke) baaroši; a ka lota lapa la gagwe ya ba monnabanneng.

Kagore batho ba e be e se barudi ba tšhipi kamoka, o re mašuwana ba be ba reka kang marumo, matsolo, dingina, mabeko, diphalo, magare, ditšhwana. E be e le tšona go nyalwago methopa ka tšona. Le matlalo a dibatana a be a nyala ka malapeng a ma-

1499 golo a bakgoma le bakgomana, le difoka tša diphofa tša dimpêhe, Bjaloge, mehleng yeno, go thoma ka pušo ya moswaredi Kgoloko Sekwati Thulare, tšeo kamoka ga di sa na le mohola kagore tšhipi e nyaologile le metato ya masoka le ya mefiri ya matsogo le mangina a ditsebe.

Bakgalabje ge ba laodiša mokgwa le molao wa go nyala ka ditseka, ba re bagologolo nke ba hweditše e ka ba mokgwa wo o sego botse ge bana ba ratana goba batswadi ba ipopa laloko, gomme go sa kgomaganywa (ba?) ka tše di lego mahlong tša kwantšho ya monyadi le monyadiwa: lebaka e le gore batswadi ba hlapišwe diatla, ga ba be ba fepa mothepe, kagobane ga go se na setlemaganya, lesogana le ka fo bapala ka morwedi wa Bauba, a mo sema setopiwa se lahlegile ka molao o rego "Ditšwammele di a baba." Kagore gona le banna ba diruntlwa le batswadi ba dipelo tše rapanilego; tša leonyana la go bapala ka bana ba bangwe ba sa ba gopole gore ke batho go swana le bona ka nama le madi le go tswalwa ka tsela ye go tlilwego mo.

1500

Kgaoganyo 578

Kotlo keng ge motho a letše mosadi wa kgoši?

Potšišo ye, mathomo e se ya fiwa se lefišwa, e tlo konnega ka 'baka la seo e lego tumo le thato ya kgoši setšhabang sa yona. Mokgwa le molao wa Sepedi o tlemile kgoši gore a sepele ka wona neng le neng, mosegare goba bošego; go riano monna wa Makwamarema ka dilepe wa mphatho wa Maphuthaditšhaba kgoši Morwanotšhe wa bobedi.

Kgoši e ka tanya monna yo mongwe a letše mmamoratwe wa gagwe, gomme a befelela monna yo ka kudu kudu, gomme ya re ka 'baka la go boifa go dira kgobošo ge mmamoratwa yo, a raka monna boka mpja. Ka moswane ka thopeng kgoši le rangwaneagwe yo mogolo ba tlo amogela seloba sa go phuphutha ga Ramaube ge a šitilwe ke go etša banna; gomme a gatile noga mosela.

Kgoši ya motse wa Marota goba Babinanoko e fo ganana le monna o šele yo a sego a fiwa ditokelo go basadi ba gagwe ba motlalo. Mosadi ofe le ofe o tseba seo se mo lebanego. Ge mosadi a ka gata lehlohloilane (tongue of a trap) la sefu, se tlo go (mo) ribegetša goba go mo pitlaganya. Dithopeng tša lapa la mošate wa Marota, go na le batho goba banna ba fiwago ditshwanele tša go hlatlegela kgoši tšhaadi ye ya motlalo. Motho yo a sego gona go lenaneong leo, o tlo rumula motšhitšhi wa mobanoto gomme o tlo mo loma.

1501

Molao wa mokgwa wa Sepedi o ka se dumelele go dira kgobošo ge mosadi wa kgoši go ka tlišwa tšhekišong ge a be a letšwe ke mohlanka wa madi a šele. Ge motho wa sehlotlolo a tantšwe dilaong goba go imiša yo mongwe wa basadi ba kgoši, le ge mohlomong go diragetše kantle ga go tanya sehlotlolo, kgoši e tlo botšiša mosadi gore na kimišo ye e dirilwe ke mang? Mosadi

1501 Mosadi a re monna wa Kampuru semanyemanyane. Bjalo ga hwe-
tšagala gore ke motho yo a sego gona mo lenaneong; ga e be
molato wa go lefišwa kgomo ya tawetši - ke kgomogadi le na-
mane. Se ke molao le mokgwa wa Marota. Kamoka basadi ba
kgoši go na le banna ba lebanego difero tša malapa a a mo-
šate; eupša le ge go le bjalo, monna ga a dire malepe goba
boikgodišo ka mowe lapeng leo; o sepela ka ntshe ka boikoko-
betšo le ge mediro ya go apeša le ditšware di bonwa mahlong,
gomme di amogelwa ka ditebogo ka yena kgoši ka noši.

Mokgwa wa Babinanoko, ka 'baka la popano ye ya bona, di-
thotšano tša sebona di fetšwa dithopeng ka go se rate go go-
bošana, le ka go rata kudu leago le kagišano. Bana kamoka ba
tseba bahlodi ba bona mohlang wa kgati ya koma; gomme le bona
basadi, tše di utullwa ka lona letšatšing la thopa ya bona, fao
ngwana a thomago go tseba gore ke hlotšwe ke nang go yo mmane:
khuduthamaga - ke khupamarama re hwa nayo!

1502

Kgaoganyo 579

A ke bootswa ge bahlologadi ba lalwa ke banna?

Borrawešu ba re mosadi wa mohlologadi ga e sale e moswa, a se na monna wa malebana yo a mō tsenetšego, ga o gona molao le mokgwa wa Sepedi o ka rego mohlologadi yo bjalo e ka ba setswa. Mokgwa le molao wa Sepedi (Bapedi custom and law), ge monna wa mosadi goba basadi gomme monna yo a ya badimong, e tlo re mohleng meriri e boolwa la mafelelo kgwedding ya lesome le metšo e mebedi, ka letšatši leo mohlologadi goba bahlologadi ba šupetšwa monna goba banna hao ba swanetšego go ba remela mpheng. Ge mohlologadi a kgodišegile, tswae! Monna yeo ke yena motsenedi gomme a ka tswala bana naye go tsošetša moho pu goba hlogo tša batho; eupša e le monna wa leloko goba barwarra go moho goba barwa ba borangwane.

Ge mosadi a sa ba rate, molao ga o gona wo (o) ka dirago kgapeletšo, aowaa! Kgoši Thulare II o ile badimo(ng) 16 Mantshole 1940, ka 1941 ga go boolwa meriri kgoši Sekhukhune II o šupile barweye go tsenela basadi ba mogolo wa bona, eupša e mongwe a gana go tsenela mohumagadi Madinoge, morwedi wa mokgoma na Kopjane Sekwati Thulare. Go tsenela ga se kgapeletšo, ke tselala ya go šegeletša bootswa le tiro ya gore bahlologadi ba se ke ba bonagatšwa mohlako wa go dipoo tše ka ba belegišago masea.

1503

Molao wa Babinanoko ga o gopolele mothe wa mohlologadi bootswa, go boletše borrawešu. Bootswa bo ka senkwa go mosadi wa motsenelwa gore na yo morwedi wa Nkwemasogana o hlokileng a robala dinokeng tša gagwe. Se se ganago ke molao wa Sepedi ke go hlala lebitla. Aowa, gona o tlo hulwa mosadi a ba a tšolwa thetho le ntepa, bana bona le matiakathoka, sesesedi lerole le (tlo?) tupa godimo.

1503

Go hlala goba go hlanogela lebitla, ngwanana wa leloko la Babinanoko, ga(ge) e be koša dipapading tša babini ba di-koša tša go kgebotla mašaedi le ditshelamelao le mekgwa ya rakgolokhukhu; dihlabeledi tša hakgobi ga e be mahlomolape-lo ga ba peteketša diema go ngwanana wa sehlalamohu. E be nyefolo le tshapatšo e bošula go batswadi gammogo le baleloko - "Tša ja mago nageng go šokwa dinale", kegore batswadi.

Go hlanogela lebitla ke moikwana o sekobo le bchilelela go mohlanogedi, kagobane batswadi le moloko ba bonwa bogoboga, ka la ga ngwana wa bona a ba gobošitše leagong gomme ba tlo phela ka tšhulele setšhabeng sa Marota ka go fole ba bolelwa go ba ke lelokwana le lebe morwedi wa bona ke tshnogedi se hlanogela lebitla. Koša e be 'ngwanana wa ntshe ga a tšewe, ge o mo tšere, mohlang o hwago o hlanogela lebitla; ke boumo ke barata yo a phelago gomme le badimo ga ba ba lore ke ba mohlaka o sa topiwego!' Kegore lelokwana la phoori go setšhaba sa Babinanoko, se tiro ya Lona e tlo go ba seema neng le neng go ditlogole.

1504

Kgaoganyo 580

Lentšū le 'go lata' keng?

Mogologolo o šireletše ka lefsika (rock) leo a le dirilego khupamarama go bana, gomme bontšhi bja badiši ba mehlape ya dikgomo le dihuswane re tseba gore go lata ke go tsoma se timetšego ka go lebelela gomme wa bona mehlala(ditlhako) gomme wa lata ka yona wa ba (wa) di hwetša - dilatiwa.

Borrawešu re be re fele re kwa ga ba bolabola ba morwa Segopotše o ilo lata ka kua Madibaneng, gomme re sa kwešiše lentšū le 'go lata'; e le gore rena re tseba go lata setimetšega ka mohlala goba manao; ditlhako goba marofa mo se gatilego mobung. Kganthe bakgalabje ba, ba utamela rena ka mmolelo wa senna le sesadi.

Kegore go hlomphiwa polalo ya gore o ile go robala le monyadiwa go hlola ngwana. Le bommawešu le bona (ba) fele ba re Mante o a latwa, monna wa gagwe o tlile ka kgwedi yela ya go feta. Bjale, Mante re a mmona, ga a timela eupša ba re o a latwa! Go robala mmogo ga lesogana le mothepa ka morago ga nyalano, go bitšwa go lata ka mmolelo wa borrawešu wa segologole, ka mokgwa wa hlompha mmolelo wa Sepedi le go thiba ditsebe gore ba bannyano ba se ke ba tseba tiro tša bogolo tša banna le basadi ga go hlolwa masea lefaseng.

1505

Mabapi le mekgwa le melao ya Sepedi, rena Babinanoko, lebaka la kopano ya lesogana le kgarebe ka morago ga lenyalo le phethilwe gomme batswadi ba phethile ditshwanelo kamoka, go lata ga lesogana go thatong ya lona. Mohlomong lesogana le rata go lata bogwe goba o rata go tlo lata ka mo lapeng labo, ke yena a ka ikahlolago gomme a tsebiša batswadi seo a ikgethelago

1505

sona, le ge mohlomong gabo mothepa ke kgujana goba yena lesogana o dula merakeng - maapelo(mmapelo) o ja serati, senyakelwa ga a se tsome! Le ge a ka re bekang le fetše, e be gona a ratago dilao le mosadi wa gagwe, ga e fo ba mogošwana ka mahlakoring a mabedi a batswadi. Ee! Le ge ba bangwe masogana a ye a tshela molao, a late kgarebe ba se ba nyalana ka matiakathoka, ga e fo ba nyatšego gomme e f'ale ke mosadi wa gagwe, gomme seo ga se šalwe morago kagore diphošo le mabošwana le tšona di (i)patile le mang le mang.

Kgoši yona e bekela gona semeetseng sa matiakathoka, le ba bangwe ba nago le ditsheka(ditseka?) ba dira bjalo, e le gore ba bangwe ba na le mokgwa wa go rato(rata go) bona boitshwaro bja mothepa gomme mokgwana owe o bapetše le mahufana mosading ba bona; ga o tsefiše leago la Marota.

Motho ga a raiwa(reiwe/theiwe) kagore monna wa bogologolo o boletše a re molete owe o rego o epela wa geno gore a wele ka ntshe, go tlo wela wene pele ka go wona. O tlo di botša mang?

Therešo ya mogologolo e re basadi ga ba nabjo borumulana bja bootswa, batho ba nalego(nago le) marumulane ke banna, ba sepelago dipherwaneng tša malapa a basadi gare ga bošego; ba tsebjago bohlotlolo(dihlotlolo).

1506

Kgaoganyo 581

Keng tše rotošago bomadimabe go batho?

Potšišo ye ke ya tše di bonwago le di sa bonwego. Ke ka 'baka leo borrawešu le bommawešu ba bego ba phela ka maseme le dikgonono, metsemegolo le ka gare ga metsemenyane; dikgoši le bakgoma le bakgomana le boradikgoro le dikgorwana le malapa a magolo le a manyane, bophelo bja nameng bo sena boiketlo ka 'baka la dikgononelo (go gopolela).

Mmadimabe ke lentšu le letala ka kudu mmolelong wa Sepedi. Go na go hloka mahlatse go batho ba bangwe, go tlišwa keng? Ke ka moo o ka lemogago gore bongakaboloi bo tletšego lefase ka-gore dipheko le dikgagara kamehla di šupa baloi le bao ba go hloilego.

Mohlomongwe di go botše ge badimo ba go kona bana le mabele kagore wene o ja o ba kona. Bjaloge, tlhokofalo ya tšeo kamoka e be tumelo (geloof) go motho ofe le ofe yo a lego mabothateng a go hloka, le malwetši ao a mo pitlaganetšego, go senago phelo e bose ka lapeng goba moagelwaneng wa gagwe. Monna wa mphatho wa Mankwe a kgošana Mabowe Sekhukhune Sekwati, leina la gagwe e be e le Mafsikeng Molohe Lesufi, o be a fele a re batho madi a rena ga a sona (swane?) gomme le dimpho ga di lekana (lekane?) gomme bontšhi bja batho, ga a ka ngwathelwa mahlatšana a tšo kgopela dihlegerana go monna wa ga Lesufi, a re ke fa ke tšona, gomme seo e be tumelo e tšilego pelong ya gagwe. Dimpho le bomadimabe di a hufa go motho, go swane le ge di go wela godimo gomme o tšwenwe ke tlalelo gomme ba (bao ba) rego ba tšeba, ba laetše ditsela tša batlaletši ba gago; e lego bao ba felago pelo ka phelwana ya gago madulwaneng a. Gomme ka

1507

1507 'baka leo boreatseba le bona, ba hweditše mahlatse a go kokona lešetla. Malwetši a mmele mo gontšhi ke pherekano ya madi ka 'baka la dinyalo go mejo e sa kwanego le mebele ya ba bangwe gomme motho a phele bokokana. Mohlomong ka mabakana mmele o bowele setšeng sa wona. Ga e le dingaka tša gagešu tša Sesotho, motho ga a babjwe, o loilwe, go riano mangakaboloji.

Bomadimabe ka badimo: Ee! Ke therešo badimo ba gona ba a phela gomme ba ka sebopego sa motho gomme ke moyo o fo go tsebja ke yena mmopi wa bona. Le ge e be e le batho re eja re enwa le bona, eupša therešo ya mahufa a bona e širetše tsebo-
ng ya batho gomme ba dikgagara ba re ba e bona; ge re gapišwa kholofelo ya mahlatse le go tlogelwa ke bomadimabe le malwetši a bohloko bophelong bjoo.

Mogologolo wa bogologolo o re bophelo bja motho e fo ba toro. Ga e le bongaka bja mangakaboloji go latela bjona e fo ba go godiša mahloyo le diphapano maagong a ditšhaba le dilete. Bongaka bja go rereša re bona bja Makgowa. Ga ba re botše mmala goba leemo la modirabomadimabe go wene. Ke bongaka bjo kamoka merafo ya leno la Bopedi ba tlo bo tšhologela masogana le methapa.

Na dilao ditse tša lesogana le kgarebe go ka hlolwa kimišo?

Potšišo ye e kile ya botšišwa kgorong ya kgoši Nyabanya-ba Mbunyane ka ngwaga wa 1913 fa Krosfontein No.104 Sabie, go sekišwa lesogana le imišitše kgarebe, leina e be e le Tietile. Kgarebe e tliša gore o letše(letšwe ke?) yena morwa Mamukusi, gomme lesogana la dumela la re ee, gomme ke kopane le yena ga tee fela. Tshekišo ya tlabana banna ba kgoro, ba betwa, gore lesogana le ka kopana ga tee ba utswana ya ba kgarebe e ya ima! Kgoši Mbunyane le mokgalabje Mpanyesi Mashela ba re: "Hao nina batwana! Le reng le tlo re tlabana la re le ekwa kgarebe e bolela gomme lesogana le dumela gore gatee gona o kile a robesetša sepekere ka gare gomme sa thokgegala."

Kimišo ya kgarebe ge madi a lebane gabotse goba go gahlana gabotse, mositsana a sa re o ya nokeng goba moragonyana ga go rola meetse, kimišo ga e ke e thatafa, go itšano mokgalabje Mpanyesi Mashela, monna wa mphatho wa Madisa a kgošana Mahlagaume Sekwati Thulare.

Ee! Di gona dikgarebe tše thatafelwago ke kakgolo gomme ba bangwe ba be ba apeelwe dipitšana tša bomagapakgomo. Matšatši go ima ga mosadi Marota ga ba na tsebo; borrawešu le bomma-wešu ba be ba bala mabalomo a kgwedi; e le mowe lehutšo la bona le lego ntshe. Mehleng yeno, ka 'baka la dithuto le tsebo ya dirutegi, tsebjana e thomegile go hlosega ka masogana a tlišeditšego dithutong tša bahlalefi, etc.

A Marota go na le dilo tše lotilwego tša badimo?

Borrawešu ga go thatafile malwetšana ka malapeng, re be re kwa ba fele ba re phatane¹⁾ ga e kgaole medimo e lale, e robele. Se e be e le thapelo ya bona ga ba nyamišwa ke maphelwana a malapa leagong la bona.

Le ge ga se sengwe goba go diragala mokgwana wa mašulwana²⁾ ba tsome se sengwe sa borraho, gore mohlomong se fetolwantšwe (fetolantšwe) ka mokgwa woo badimo ba sa ratego ka wona; lerumo, pheta, peetlwa, selepe sa magagana e lego sona se ki- lego sa rema goba go swaela tšhwane ntwang. Ga e ba selo sewe ke therešo go dirilwe phetolanyo, se tlo tsomega gore se bušwe madulong a sona; se tlišwe ka lapeng go motlogolo goba go setlogolwana. Gomme go bonwe kehugo ya maduma³⁾ ka lapeng leo. Ke wona mokgwa owe le nankhono (lehono) kholofelo ya batho ka bo- phara ba sa tsebago gore badimo ba gona ba a phela bokhutšong bja bona.

Mokgwo (mokgwa wo) wa borrawešu wa go rapela bomakgolo ba bona, mathomo ba be ba bitša monna yo a tsebago lefahlo⁴⁾ - ke gore go fahlolla ka dikgagara. Bjaloge, mofahlolodi⁵⁾ yo, o tlo ba botša se badimo ba se belaelago gomme go kgopelwe gore na a ka

-
- 1.) Phatane - ke leina la motho; kakudu ke leina sebokwana sa mose- lana wa kabjana wa go swana le sepatiketšo sa go tomola mootlwa
 - 2.) Mašulana - malwetšana, dinyamiša kudu
 - 3.) Madumo - manyamiša a sa khudugego ka lapeng; malwetšana a molo- ela - malwetšana a setswako a diphetela go masea
 - 4.) Lefahlo - sa go phakgamiša mogopolo gomme ngaka ya hlalatša pe- lo; ya thoma go tšholla dikgagara fase go phateng
 - 5.) Mofahlolodi - selwana sa mothabišo - bjakwa, tšhalete; seo go- ba yena mongditaola.

lobiwa kang. Mohlomong seloba go tsomage kvanyana e phiirwa le ga e le namane ya pholwana e ntcho e senago lengalatsepa - kegore ye senago mmalana owe o ka fahlago boso bjoo.

1510 Rana Marota a teng ya Thulare, badimo goba borrawešumogo-
lo goba borakgolekhukhu, ga o gona mokgwa goba molao wa go rapela badimo ka dino tše bodila(bjalwa). Mokgwa wa go rapela goba go phasa ka bjalwa, re o bona go batho bao ba sa binego noko. Gape ke mekgwana e tšweletšego ka mangakana(mangakamogolo)¹⁾ a mehleng ekhu. Marota a rapela badimo ka seruiwa se nalego(nago le) nadi eupša e sego kolobe goba kgogo, aowa! Didimo tša mphoko ke kome, kgaka le hlolo. Ke tšona di gobanywago le phokanaga; gomme le ge go le bjalo ga di dirwe ka boithatelo, di šupiwa ke ditaola.

Kgoši le yona e ke ke ya rona lesolo go tsoma pheko tše kantle ga seboka sa bakgoma le bakgomana le boradikgoro le mangakakoma a tikologwana ya kgorokgolo ya gaewe. Se ke molao le mokgwa wa Bapedi ba setšhaba sa Thulare, go tlogeng gae ga Baube Mogokgomeng Tubatse, go fihlela Mohlaletse (1600-1958).

Go be go le gona Mohlaletse dingaka tša motse wa Lesoka e lego bakgomana ba:

- (1) Mna. Mafefe Thibane Mafiri - monna wa Madisa,
- (2) " Matsuku Lehwane Matjie - " " "
- (3) " Matiye K. Makgata²⁾ - " " Makgola
- (4) " Mafishaane Ramokgobeng Seroka. " "

Danna ba e be e le bomankgokgotho bongakeng bja Sesotho,

-
- 1) Mangakana - tshoganyana ba ithutago go ja tša batho ka maradiana a go loiša ba bangwe bommamoneanye.
 - 2) Matiye Makgata - e be e le ngakakgolo ya morepe gomme a sa tsebe ditaola. Ge mogokong o wale, go be go bitšwa ya mošate wa Marota gomme di mo tsogele, o khudušwa. E be e le monna wa mphatho wa Makgola a kgošana Kgagudi Sekwati Thulare yo a go šala Tšate 1877.

supša ga se ba ke ba re badimo ba swere ke tlala, le ja le ba
 kona. Bongakana bja bafsa(baswa) ke bjona re kwago gore kua
 gae badimo ba sa nwa mabjalana a mono dikgorwaneng tša rena.
 Mokgwana woo ke wona e lego dithutwana tša maka le bojatwana.
 Megabarunyana ye ke yona e tsenyago mabošulana a malwetšana -
 1511 a batswako. Malwetšana a setswako a fapana le mealafelo ya
 Marota, gomme e fe re kagobane Makgowa a tlišitše tlhokodišo e
 kgolo, yeo mehleng yeno ditšhaba kamoka di tshala lehwatha(me-
 kgolokwane) ya banna le basadi, di re ehu! ehu! Ra khutša la o
 loya ke motho wa mminakwana goba tholo; aaa! Mabinosetlišabaloi!
 Go riatšo ngwanana wa lethari a tšo belegela leses bookeng(boo-
 kelong) bja Jane Furse Mission Hospital a re nkabe ke sa hurya-
 pane ka ngwakong ke kgukilwe(kgokilwe) ka(ke) bagaditšong. Ma-
 kgowa ke bana ba Mošimo!

A ge basekišane ba kwane ka molato, mangangahlaa e ntšhiwa?

Mokgwa le molao wa Marota ke go kwantšha bana ba setšhaba, banna le basadi, go folla ka tsoola e tee. Kgoro ya Babinanoko ga e bulelwa (bulelwe) papadišane; banna ba ke ke ba kgobokanela go bapala diketo goba go ragana letle, go swana le bašemanyana go (ba) bapala ka patlelong ya dikgomo. Ga o gona molao wa Sepedi o rego banna kgobokanang kgorong go tlo bapadišwa ke monna goba banna ba bangwe; kagebane taba ya mohuta o bjalo e ruta butšhi gomme ya ba moleme. Borrawešu ba itše go lemala ga namane ke go robala le mmayo.

Ge basekišane ba bowetše segari sengwe, mabapi le dipelanelano tša sebona, ka go fahlollwa ke banna ba lekgotla la bešo sa kgoši Thulare, ga go motho yo a ka kgwathago todi ya nosi a se ke a imona monwana. Bakwani ba tlemegile ka molao wa kgoro, ba fsiela maudi a ba kgotletšego letlatswa ka go tlo le bolediša dithakalampane gomme lekgotla la šala nyanyeng.

Bobedi bja basekišani, yo mongwe le yo mongwe, ba swanetše go leboga kgoro ka tekanyo ya selwana se lekanago le tlwatlwana pudi goba sethole, le ge e le ponto e tee; ka tšhalete e mpsha ke ranta tše pedi. Ge e le gore basekišani ke diotana, ga ba leboge kahlaahlo ya lekgotla le kgoši ya lona, gona molao wa letlatswa, o tla fega tshwanelo yeo mphegong wa melato yeo e letetšego beng ba yona mašatši, dikgwedi goba mengwaga. Borrawešu ba re molato ga o bole, se bolago ke nama.

1513

Kgaoganyo 585

Na kamorago ga lehu meoya ya bahu e ya kae?

Mmotšiši o re na masea, dikgope, mašoboro, magafa, ba go bolawa ke mollo, le ba go betwa ke meetse, le bahlabani ba hwetšego ntweng ya go hlabanela kgoši le naga; a ga ba hwile ba ya kae? Go arabela potšišo ye 'ba ya kae?' borrawešu ba re kamoka batho ga ba hwile ba ya go bakgolokhukhu(bomakgolokhukhu) kua gae mo go dulago badimo gomme e bile le koša ya fao ba re:

"Bagolo ba ile moya o sa bowa

Molete mohlaela thupa."

Tiego ya moku fa, ga go sa kgonagale go amogelwa mosehlong wa kgorong ya badimo, go na le dittherešo tšeo di bonwago le tše tsebjwago ka bohlatse bja go botšwa le go bonwa ka mahlo.

Ka ngwaga wa 1922, dikgarebe le mathumaša ba ile ba fula foeye(prickly-pears) mo "Geeneinde Geluks Location" Manoge, kgaufsi le Masehlang fa go agilego ba ga Phaahla mehlang yeno, ba kile ba bona mogwera yo a go hwela komaneng ya bogwera ka ngwaga wa 1894, a tšwere bjona bjang bjo ba rego ke leriana bo hwetšwago ka mošola wa Lepelle. Gomme se ga se mohlolo, ke motho ge a hwetše bogwereng a se a phethagatša thato ya gagwe, ga go kgonagale ka kgofo go tsena ka kgoro ya badimo. Taba ye ke therešo le borrawešu ba be ba riano. Motho mang le mang o tsena ka kgoro ya bahu a se na lengalatsepa. Se moku a na le dipelaelo, ke morwalo o mogolo gomme a(o) diegišwa go tsena ka kgoro ya batho ba phelago madulong a ba meya.

1514

Ka ngwaga wa 1923, banna ba babedi ke Ramaube le Kgaputšho wa Magomarcie ba tšwa ga Moretsele, e be e le ka letšatši la Sontaga sa pele sa kgwedi ya Diphallane 1923; ba tlogile ga Moretsele ka nako ya go dikela ga letšatši. Eitše ga ba theogela letšibogong la Phiriwa ga e gahlana le leope la Tšhukudung(Madibaneng), ba kwa mokgoši le phalafala le mekuletane(?) e galagala maropi a Beletlwa, moo go bego go agile kgoši Rahlagane Kotole Matlala. Mello ya ditlutsa e bonegile patogeng ya thaba ya Beletlwa. Ramaube a re go Phaahle, o (w)a (kwa?) gomme e bile o a bona, gomme ke bošego, wene o re keng? Phaahle a re gareetse Bauba. Ramaube a re ke Marota a hlasetše kgoši Rahlagane kagore o kile a hlanogela Mekatela a e ma le Maune; tllhaselo ya e bile ka 1899 ga kgoši Sekhukhune II a dutše setulo; bjaloge lehono se ke pontšho go rena.

Eitše ga ba rotoga thabana ye kgaufsi le lebenkele la Malegale, gwa feta sesesedi se matla, kganthe ke ge sehlopa se sengwe se tšhabiša kgoši ya bona; kagore Marota a ile a ngamola mphiri gomme kgoši ya thoba ka wona. Bakgalabje ba re mo tllhaselong ye ya Beletlwa, dikgaabadi di bile gona, ke gona fao gwa go robatšwa nokgomana Setsweke Mampokoro Phala. Lemoga gore bahu ba sa dutše gammogo le batho mo gomme ga ba fo bonwa.

1515

Ntwa ye ke gore ba sa phetha mahufa le ditlhoyano tša bona, ka moo go sa tsebagalwego gore a mafelelo e tlo ba neng. Borrawešu ba be ba re masea ke badimo, ke ka baka leo medirwana bana ya malapana le dikgorwane e bego e ba kgahla, ba re leago le tlo tsefa ga dipapadi tša bana kamehla e le tša(tše) laetšago boiketlo.

1515

Dikgope, kagore ga se bja go itirela ka go rata, rena Marota, mohlomong ga e be ka malwetšana ao motho a sa swanelago go ba le kopano le ditshadi ka go ka bjala(bzala) difetela bangwe. Ge e le badimong gona kamoka go tsenwa ka kgoro le mokgwa o tee wa toka fela. Magafa, batho ba hlakanego dihlogo goba maswafo ka malwetši a lefase, badimo ba ka se ke ba ba thibela, ga e se fela motho goba batho ba medirwana maloi bona ga ba tsene motseng owe, go riano borrawešu.

Pelego: mosadi goba mothepa wa bolaya ke pharelo goba mothe a betwa ka nokeng goba mogobeng gomme a hwa, therešo ke gore tsela ya lehu le le bjalo, le ka se thibelwe go tsena badimong a sa ipolaya.

Borrawešu le bomaswešu ba be bu re gae la mmakgonthe ke badimong gomme e bile ba hwile ba bolela ba rialo, e le yona tumelo ya bona o kgolwana. Le koša tša bona ga ba thabile le ge ba nyamile kopelo ya bona e be e le lethabo le lehu fela.
 = Gona kua boyagosabowe =

1516

Kgaoganyo 586

Ngwana o lapile ke 'ng?

Borrawešu ba be ba re ge mokgoma goba mokgomana a obile molato ka 'Ngwana o lapile', kamoka bakgoma le bakgomana e fo ba moja kgogo a re go diphofa ke bea kae! Go aketša (fraud) leina la kgoši ka mokgwa wa Marota, ga kgoši e etelela kgojana gomme ya re ge a le sebakeng le batho ba a lego nabo, gomme molaodi wa dijo a re ge a nyakurela ka sehegwaneng sa mefago, a hwetša gore letsogo le a hlaelela, ke tshwanelo ya molaodi wa mohlokolo go tsebiša Letolo la kgoši gore yo mogolo a tsebe o tlo swarwa ke leese: ka mo mefagwana sešegwana e šetše e le mamenwana. Bjalo kgoši e tlo re go mnegedi, tswee! A go tsebe lena Morwa Modiše gore le ka reng ka gore leeto le sa telefetše. Gomme e tlo re ge ba le kgau kgaufsi le motse goba motsana ofe le ofe woo ba (o) batametšego, ba tlo romela motseta go yo dumedišetša Thulare ka la 'Ngwana o lapile'. Bjaloge, ba motsana ka ramotse wa bona - dijo, mabjalwa, phooko goba kgapa ya nku e kgokilwe go yo lapolla Thulare, le kgomo le yona ge e fiwe Thulare.

Lentšu la 'Ngwana o lapile' bakgomana ba lefišitšwe gantšhi ka lona, ba oja dilo tša setšhaba ba re bona ke bana ba Sekhukhane. Leina le le swana le leina la Thulare; ba bantšhi ba ipitša ka maina a, gore ba hwetše tlhomphe le madulo a kaone ka gare ga ditšhaba.

1517

Kgaoganye 587

Ngwana phoša dira ga (a) bolawe.

Borrawešu ba be ba re molao wo wa 'Ngwana phoša dira ga bolawe' ga o bolele fele(fela?), o tloga o šupa le ge hlogo ya motho e dikilwe ke mobu ka godimo a hwile; gomme babo motho ba ithwele megono; le ge go nyamilwe ba re 'Ngwana phoša dira' - Bahlako ba Raphogole le reng Batubatse!

Molaetša go ngwana phoša dira: ka ngwaga wa 1897, ge leago le thupela Mohlaletse, mokgomana Lekgowa Maleka Nkateyane - monna yo kgoro yabo e lego sethogolo sa pheko ya peu ya dilengwa tša Marota, yo e lego yena a kgemago lefase pele ka bogale bja mogoma; monna yo ke yena e rege ge selo sa Marota se re: Joo! Ra lahlega Joo! E le ka 'baka la bohwirihwiri le bonokwane bja gagwe a go tla a bolaya kgoši Sekhukhune I 1882 fa Manoge - mokgomana Nkateyane Lekgowa Maleka eitše ge Mampuru a kgaotšwe molala a hwile, Lekgowa o ikgoroša go Marota, a petlile dipetlo; selete sa nyabela se senyegile. Kgopelo ya gagwe ya dula khuduthamaga ka mošate. Mohumagadi Thorometšane a re aowaa, bana ba Thulare! Taba ye ya morwa Maleka ga e tsene ditsebeng tša beng ba motse woo wa barwa ba Modiše. Eitše ge bakgoma le bakgomana ba dikgorokgolo ba kopanetše ka gona lapeng la Marota, ge tona mokgomana Komane Sekwati Thulare a di aletše bengmotse, tša thatafala; eupša tša inelwa ke seema sa 'Ngwana phoša dira ga a bolawe'. Mokgomana Nkateyane Lekgowa Maleka a dumelwa, a tsena ka kamogelo ya bakgoma le bakgomana kamoka ba motse wa Marota, a raga modula ka serethe ya ba šebešebe.

1518

Kgaoganyo 588 (IV)

Marota a Bogwaša a iša mogobo ka kwana(nku)

E be e le ka letšatši la 19 Phato 1967; kgoro ya Marota a Bogwaša (Naboomkoppies No.261) go koparwe mo ofising ya motse gomme poledišano e le a re išeng mogobo wa tebogo wa tlhakodišo ya rena go "Regional Bantu Affairs Commissioner" morena Lisamore, go bonagatša boikokobetšo bja rena go tšohle tše Mmušo wa Republik van Suid Afrika o re diretšego tšona mengwaga e fihletšego lesome lehono.

Ke ge kgoro e kgetha batsetedi ba:-

- 1) Kgoši Motodi Sekhukhune Morwamotšhe,
- 2) Mna. Judah Sekgothe Sekhukhune Morwamotšhe,
- 3) Mna. Charlie Ramphelane Sebase Morwamotšhe,
- 4) Mokgalabje E.M.E. Motubatsi (Letololanogobo).

Ka la 21 Phato 1967 gwa fihlwa go morena Lisamore. Ke ge Letololanogobo a ema a laodiša a re: morena Komosasa re tšile go wene Thobela, ka ditebogo fela, gomme re leboga Mmušo ka wene ka mokgwa wa molao wa Sepedi re re golela godimo. Re leboga pelobolo bja gago; lehono re tlišeletšwe:

- a) Motodi Sekhukhune go ba kgoši ka matla a Mmušo;
- b) Re filwe ka tlišeletšo Marota 'Tribal Authority';
- c) Re filwe madulo a boiketlo, re dutše ka go ipshina; nababedi a ga re be re thosane le motse yabo Masemola, Marishana, Ntšhabeleng, a fodile. Morena! Tebogwana ya rena ke ka kwana še; ke sešupo sa tebogo le boikokobetšo bja rena le kamoka baagi ba Naboomkoppies No.261 Sekhukhuneland "area". Morena Lisamore a re ke leboga kudu mpho ya mogobo wa tebogo ya lena gomme ke thabile kudukudu.

Goo thweng ge dihlatse di gana go tla kgotleng?

Mokgwa wa molao wa Harota, ge morwa wa Makopole a begile mokgomana Selatole Moukangwe, ka molato wa dikholo-fatšano le kwano, ba kgopelano go logelwa sešego sa kgomo gomme bjalo mokgomana Makopole o hlanogetše kwano le kholofedišano: tona ya kgorokgolo, gomme kgoši e tlo re lena kgoro akanyang letšatši leo gore Selatole le Makopole ba tšwelele fa bešong se. Bjalo kgoro e tsebiša Makopole gore wene le dihlatse tša gago, le fihle mo kgorong ka Labohlano 15 Manthole 1940 ka nako ya maorahlolo dithabeng. Gape tona o tlo roma motseta wa Selatole go mofa letšatši le nako, go tlo arabišana gomme le yena a tle le dihlatse tša gagwe go tihalogelano ye.

Letšatši le fihlile, tihalogelano e alwa banneng gomme basekišani le dihlatse tša bona ke kolobetlase!

a) Mokgomana Makopole a ithatharutha gomme dihlatse tša gagwe tša beakanya mabitsi a mabohlatše a bona - "Sebetša se ipata le tsebe".

b) Mokgomana Moukangwe a ema a itelala ditshenyegelo tša go garola mabjang le go tšoma meretlwa le megwane, supša lehono ke senyegetšwe ke mediro yaka. Dihlatse ga di gona di a gana (di ganne).

c) Bjalo tona ya letlatswa e tlo re go Ramaube e lego mong wa kgoro ya Mathibeng, Bauba! A ke re molato woo wana wa thelegwa kgorong ya gago gomme wa pala ga o tlo fihla fa? Eyakgoši!

d) Kgoši e tlo ntšha taelo gore batho bao ba go bolelwa gore ke dihlatse, morongwa wa kgoro ye a ye go ba bitša, ba tle ba mpotše kganano le mabaka ao a tlo go kgotsofatša kgoro - kantie le phoro.

Na batseta ba ka fiwa dimpho ke batho ka botsetedi?

Borrawešu ba be ba re go tloga le kgale go sa agilwe gae Mogokgomeng Tubatse, go Thulare (a) abela dikgoro tše tša Marota dilete tše, gore e be botsetedi ba bona mo kgorong ye ya Babinanoko; e be e le go ba fa dijo. Le bagologolo ba boletše seema ba re: "Ga go moswarasebose a sa kego a imona monwana."

Borrawešu ba re seatlakobong se gona, eupša ge motsetedi wa seletšana sa ga Maroga a ahlola melatwana ya motsana owe, a patiša ka seatlakobong, mohlang kgwedi e apogelwa ke leru, o tlo apeya pitša ka lefego le tee.

Seatlakobong ke boore, ke mokgwa wo mobe le go kgopaniša kahlaahlo ya kgoro, banna ba thibana megopolo gomme go be go tlhaologanyo gore yo Bauba o na le letsobe. Kemelelo ye e laetša gore ge nka tshwa di nkgomere.

Borrawešu ba itše pitša ya maano ga e apewe gabedi. Seatlakobong fa kgorong ya Marota ke kgobogo le boamo go motsetedi wa melato ya selete. Ba gona batseta ba senyagetšwego ke botsetedi ka 'baka la bohodu bja seatlakobong.

Dimpho tša botsetedi di fiwa motseta kantle (le, ga) kokonego gomme a ruwe, a hlabiše a ja ka pelo e thabilego le ba lapa la gagwe gammogo le ba leleko le kgoro yabo; go phethagale seema se sa mogologolo ga a re: "Ga go moswarasebose a sa imonego monwana!"

1521

Kgaoganyo 591

Bakgomana le batseta go dirwa bjang ka melato ya dilete?

Mogologolo o re: "Tsela kgologolo re lata lebila" , go be go riano mokgomana Tseke Morewane Sekwati, monna wa mphatho wa Mankwedithanaga ba kgalatlola a Makwa (Seraki Sekhukhune; ge basekišani ba tlišitšwe letlatswe(ng) la Marota Mohlaletse ka pušo ya kgoši Sekhukhune sa bobedi.

Molao le mokgwa wa Sepedi, dikgoro kamoka tše filwego botsetedi bja melato efe le efe, goba phapang efe le efe ya batho ba seletana seo, hlogo goba raseletana, ke tshwanolo le molao wa Sepedi gore ge phapano e mo palela go e fediša; a e romele go motseta yo a bušwago ke yena fa motseng wa Marota (e sego mošate, aowal).

Motseta goba motsetedi wa kgoro yeo o tlo ema ka maoto a etše mogologolo - "Tselakgolo re lata lebila", ge a fihlile gomme bafapani ba tlišwa kgorong ya motse goba motsana. Motsetedi le banna ba kgoro ba thaeledišana; ge molato o na le ngangano goba basekišani ba sa kwane, motseta goba morumiwa o tlo latolela kgošana goba ramotsana gore bana ba gago kwano ga e gona, ga ba ye go kwa ke Thulare.

Bjalo motseta o tlo ba beela letšatši leo basekišani le dihlatse tša bona ba swanetšego go fihla kgorong ya gabo ya Manaleng. Ge ba gorogile, bjalo motseta o ba etapale, o ba iša go kgorokgole ya Thulare.

Ge basekišani le dihlatse le boraditsebe(bathaetši) fa mošate, motseta bjalo ka ga e le yena a kilego a phophorosa molato, o tlo ema pele a hlathollela kgoro boemo bja molato le

1522 mabaka a go palediša molato ga o tlo fihla fa kgorokgolo. Melato kamoka ya dilete e ke ke ya tsena go kgorokgolo ya Marota goba go amoga batsetedi ba metse le metsana seo e lego ditšhwanelo tša bona. Ka ditiro tša borrawešu go kgoro ya mošate e ka ba le mokgwa gomme ya ikgokolela melato yona ka boyona, mogologolo o re e lesetšeng ke dinawa di tlo e bipela.

Dikgoro tše kgolo tša motse wa Marota, ke tšona di bego di fefera melato pele, gomme ga di o hlokotše, di hweditše mabothata a wona, e be gona o ka tšwelago pele kgorong ya mošata wa Marota, e lego mowe go sa bebegwe safahlogo sa motho; mowe selepe se remago wa go nangasela.

Mehlang ya borrawešu, kgoro ya mošate e be e le ya serithi sa go boifega, mosadi goba moditšhaba a thothomela ga a tsena ka mosehlelo wa kgoro ga a feta manong a tletše leobo, le bao ba ithekgilego ka mafata. Sebešong pitša ya tekanyo ya "fifteen gallons" e lla megokgo - (kegore e apeile tša bobanthebare).

Molao wa Sepedi, kamoka dipegelo tša melato e bose le ye galakago le madi, di amogelwa kgorong ya mošate ka motseta wa kgoro efe le efe. Ga o gona gomme le tumlelo ga e we ye e ka fo go lebanya safahlogo sa kgoši, e le taba ye e tlišwago lekgotleng goba e nabapi le ditshekišano kantle ga tona.

Dikgoro kamoka tše ahlolago melatwana ya dilete di ka lefiša motho yo a hwetšwago molato, eupša ga di na matla a go ahlolela motho lehu la pelao ga e se fela kgorokgolo. Le gona e be e le kahlolo ya kgoši Sekhukhune wa pele go baloi fela. Molamo wa go bolaya baloi o be o sa bonwa 1943, fa Mohlaletse.

Kgoši Michael M. Dinkwanyane o tlogetše setšhaba lotanong.

Borrawešu ba re boditše gore leago la motse mabapi le bogoši bja Bapedi ba setšhaba sa Thulare, ke mosadi wa 'kgomo tša setšhaba (timamello) gomme o tsebjwa gore ke lebone (candle).

Kgoši Michael o bone mabothata ao a bego a tlo wela barwaye godimo, gomme a bontšhwa ka gare ga mogopole le moyeng gore gale mohlang ke ile badimong, bana baka ba tlo hloka boemo le tsebagalo ka gare ga tsebo ya setšhaba sabo sa Babinanoko.

Djalo kgoši ya re, molao le mokgwa wa bomakgolokhukhu šo: a ke lebane go ngwana ramogolo e lego kgoši Sekhukhune II go yo kgopela lebone, bana ba baka le setšhaba se sa go rakwa mmogo le tatane se tlo šala se timela.

Ke ge Phaahle a roma banna ba babedi go kgoši Sekhukhune II, ba tsena ka motseta Motubatse Sekgothe Motubatse Sekwati, gomme a ba fihliša ka lapeng la Marota Mhlaletse 1929. Ditaba tša neelwa kgoši le mohumagadi Leganabatho, ya ba mabose.

Ka morago ga mabakana, ditaba ya ba tšona, ba Mashishing ba goroga go tlo nyala lebone la bona e lego Thorometšane III.

Bogoši bja Sepedi goba Sesotho bo ba gona ka mosadi yo a tsebjwago gore ke lebone. Ge kgoši e se ya nyala lebone, e ka se huše 'tšhaba sa Bapedi ba Thulare. Se ke molao. Marota a ke ke a thubela kantle le ge phetha mokgwa le molao wa Sepedi wa tlhago ya bona. Kgoši Michael e be e le lejakane eupša ka 'baka la go rata bogoši bja Serota, a nyalela morwaye Dinkwanyane¹⁾ lebone:

1) Dinkwanyane o tswala Mashupje o tswala Dinkwanyane mogatša Thorometšane wa boraro.

1024

K34/120

1524

Le ge mokgomana Johannes Mashupje Dinkwanyane (a) akgofile go biletšwa gae badimong gomme mellotima ba kile ba dula mmogo bojelong, le ge pelego e thatafile; seo Modimo o re filego sona sa mothepana ka mohumagadi Johanna Semogwane Dinkwanyane, e sa le sona sa mohumagadi Victoria Thorometšane Dinkwanyane; ka molao o tillego wa mokgwa le tlhago ya Marota.

Kgoši ya Marota le ge a ka nyala motlalo wa basadi, ba tlala motse, eupša ga a se a nyala mosadi wa ditšwanele tša Marota, basadi bao ke ba gagwe, ga se ba setšhaba sa Babinanoko. Wo ke molao wa borrawešu le bomakgolokhukhu gae Mogokgomeng Tutatse.

Kanoka tše: dithaga, matlalo a dibatana, dimpho tša bohlokwa, dibego, mahlakori, methube, makgetho le meota le maselwana a tšwago dileteng le madutlela(madumediša), di lebantše sefero sa mosadi wa matiakathoka a setšhaba sa Marota.

Ga go dumelelwe selo se ka tšwago setšhabeng, go aroga fero sa timanelle. Neng le neng bogoši bja Marota bo thelegwa ka mosadi wa setšhaba e sego mmamoratwa wa kgoši. Nnang! Le ge mohlomong kgoši e nyetše basadi ba masome a mane go swana le kgoši Thulare wa pele, e ka se kgethe mosadi yo mongwe gore setšhaba se mo thubele, ga e se fela mosadi wa 'kgomo tša setšhaba.

Boitokišetšo bja nwa ya bagologolo

Borrawešu ba re boitokišetšo bja nwa ga se gantšhi go itokišwa, kagore nwa bagologolo ba be ba sa botšane; gomme le seema sa bona se re: "Mohla wa nama ga go hubale." Ga e šita le lona letšatši la lehu ga le tsebjwe, ga e be le ka tsebagala e ka be go tla tšhabjwa, gwa tšhabelwa mašokeng gore lehu le ga e le bolwetši, le se go hwetše ka ngwakong. Mahlatse ao a kago ba gona ke ge mohlomong manaba a lona ga a ka bonwa ke selete se sengwe seo le kwanago naso, sa le hlabela mokgoši ka dimatlane(ditshebi). Gona boitokišo bo ka phethagala, gwa tsoga mokitikiti - basadi le bana ba tšhabišetšwa mefomeng le dikgomo le dihuswane tša rotošetšwa diteleng ka godimo ga dithaba; mefago ya rwalwa go utwa maweng, e mengwe ga e le mabele a epelwa fase mobung; bahlabani ba thiba difata.

Tshebedi(sematlane) e ka ba gona ka tlhomogelo ya leloko, ge mohlomong motse owe o na le moswa fa; eupša ga seo se se gona ke go ngatologelwa(naked). Marota ga e sale e le mathomo ga ba hlaselwa ke "impi" ya Moselekatshe 1835 yeo e ilego ya ba hlokiša maano go dilo kamoka, Marota e be e le bona ba hlaselago ditelana. Tlhaselo ya Phiring ka Mazulu, madira a hweditše Marota a eme senna le ge ga Masemola go se na mefoma. Tlhaselo ya ka Mosego, Marota a bolailwe ka lenyatšo; e le kaba (ka 'baka?) la nganga(manganga?) a baaroši 1877; ba beile marumo fase ba sentše motse wa bona.

Ba gobogile maseera le sešane sa basadi

Borrawešu le bommawešu ba be ba re botša le go re laya mekgwa le melao le boitshwaro bja mmele, ba re koma ke selo se segolo. Mang le mang, lethumaša goba lešoboro, a se keke a goboša koma ya Thulare ka go ina goba kimišano ge bošoboro le bothumaša bo se bja hlatswiwa mmele goba ka komatona ya banna le ka maseera le sešane sa basadi.

Go fetile mephatho ya banna le basadi e mentšhi go tloga khudušong ka marumo Mogokgomeng Tubatse 1835; go fihlala Mohlaletse 1967, Marota ga se ba ke ba bona kgobogo ye kakago ye ya mathumaša ba masome, ba rwele dimpana(baimana) go theogelwa bodibeng bja Mashupjane go hlapa bothumaša. Mehlolo!

Le ge dilefišwa di remile hlogo ya lethumaša kgomo, eupša ga e le thuto ya Bapedi koma (Bapedi teachings) e gobositšwe - naka a le a timeditšego dilete a nyapologile, go gapišitšwe badilete lesufi, ba go latela mejo le megabarū ka koma. Ge Thamaga ya Mabjana e utullia mekgwa ya kgale, mathumaša le mašoboro ba be ba tshela molao ka yona tsela ye lehono ba mephatho woo wa Matuba a kgošana Sekhukhune III ba woo dirilego, eupša e fo re ka gore bakgalabje le bakgekolo ba mehleng yela ga ba swane kuḏu le ba mehleng yeno, bakhwi ba boifa melao e methatathata ya mmušo. Motho ga a ka phumiša morodie mpa le yena o tlo phumišwa bja gagwe bophelo bja lefase lekwī. Melao ya mmušo wo ke melao ya Beibele e kgethwa - madi ka madi.

Go lomega le go kgaola lešika

Mokgwa o mongwe wa borrawešu wa mealalo le diphekotšo tša nadi mebeleng ya batho, e be e le ya go lomega. Mokgwa woo go be go le batho ba'ba o tsebage banna le basadi, e se bongaka bja dibeba, aowa! Moalalo wo e be e re ge motho a tshwenywa ke hlogo ya seopi, nadi a tletše kudu gomme go kgopelwa molomegi a tle a mo senke. Ge a lemogile gore ke nadi a mantšhi a rotogela kua phogong ya hlogo ka tšhika e kgolo e bitšwago morogobete, gomme mmale wa molwetši ga o na nogakoto, molomegi o tlo mo tsabola ka legare gomme a beeletša legare natsabolong gomme la memela go goga nadi. Mokgwa wo e be e le wa kalafo e kgole mehleng ya borrawešu le bommawešu.

Mohumagadi Balebetše Ramalan Phala e be e le yo mongwe wa tsebo ya nohlogo mo motseng wa Marota, Mhlaletse. Mehleng yeno moswa a ka botšiša gore na ke ka 'baka lang go sa hlwe go lomelwa diopi. Karabo e re mekgwa ya batho e fetogile, boloi boakatše(bo akaretše?) metse le malapa; batho ba bangwe ba loya ba bangwe gomme motho a hwe. Bjalo ga go sentšwe letšwa motho yeo ga a ikwa goba a tšama a phokolo(phokolwa?), a botšwe seo a se dirilego gomme a dire 'tšhipa e hlape ka nakedi' - molomegi o fetelwa ke boloi bja mojanohu a gafa. Ke wona mokgwana woo o dirilego gore tomege e hufe setšhabeng sa Bapedi ba Thulare. Go lomega go boifilwe go thoma ka ngwaga wa 1919 - 1940. Le ge batho ba nago le tsebo ba ka ba gona, molato ke go tšhaba go fetelwa ke bogafa ya ba tšhipa e hlape ka nakedi. Mokgaodi wa lešika fa motseng wa Babinanoko,

1528 Mhlaletse, go be go tumile mokgomana Kgetshepe Ramalau Phala, 'ina la gagwe la metlae ke Hlako. E be e le monna wa mphatho wa Makwa a kgoši Morwamotšhe wa bobedi. Lekwa le, le be le tseba go kgaola mašika a matsogo le dinaong a bile a na le tsebo ya go ntšha meeno.

Gomme bongaka bja batho ba bo be bo sa gape kgomo. Mokgwa wa Serota ka go leboga ka seo moalafiwa a se tsošitšego; bjaloka seema sa borrawešu se re: "Morakadu laela matšhabe o wele pele, melete pele e šibile morago mabowela."

Mokgalabje Hlako e be e le motho wa metlae kudu, a rata go thabela bana, bompanatshehlana, a fele a ba opelela dikoša tša mathomo tša moruti Dr. Merenskey ga a sa fihla fa Maroteng a re:

Ko rieng Galelea!
Majodu a mmolaya;
Ba mo fega phatengi!
Mateu le Jakobo!

Gare ga masogare ge go ilwe mašomong, o bona bana ba dikgoro tše kgaufsi le ya ga Phala, bana go kgobokane go yena a ba opelela; e le mogoketši wa bona gomme e le motho wa tumelwana ya mekgwana ya Serota. E be e le monna yo matla go šogeng ga mekgopa - wa kgomo e be a o buduša ka matšatši a mane kante le go rapa letšoma la bjalwa. Gomme e le mamoratwa wa Hlare sa mphatho wa Makwa, ke gore e le mokgogi wa lebake.

Go ranka tšhemong goba go hwetšwa lapeng bošego

Borrawešu ba be ba fele ba laya mabapi le ka mašamang ba re pelaelo e ka se hlokege ge motho fela a hwetšwa ka tšhemong goba ka serapeng sa wa gabo kantle ga tsebo ya tumelole. Mang le mang ge a tlo gata ka felo ga wa gabo, ke tshwanele gore go be tsebo le bohlatse bja boikemišotšo le mabaka gore mokgopedi o ruta go dirang.

Ge mokgopelwa a dumela, le ga se sengwa a ka hwetša se belatša, o tlo palolwa gomme a hloka fac a ka išago pelaelo ntsho. Mekgwa le molao wa Sepedi ga o dumele go hwetša motho goba lenao la motho goba batho ka gare ga dibjalwa tša e mongwa. Seo se gonontšha mahodu. Ke ka 'baka leo borrawešu ba bego ba baya setopa magoreng le dikgothwaneng le dišegong gore setopa se, se tlo diša mosegare le bošego, ka gore dikgonyula di bo di ne tša ba gona diagelong tša bathobaso.

Molao wa Marota goba Bahinanoko, nowa! Le ge mekgwana ya bohlotlolo bja banna le basadi e le phetanabotšhepjana, motho ofe le ofe ge a ka hwetšwa ka lapeng bošego a puruputša, o tse-bega bohodu gomme ge a sa itšhiki nye o lamogiwa go tanywa ke diaganotse(dipheko). Ge motho yo bjalo a ka fegwa molato, o tlo lefišwa kantle ga kgonono ya go tsebja bothuri.

Maano a banna ba dihlotlolo ke go lohlediša basadi tsaleng ga go bowa temong le nokeng goba ba lethabong didileng. Bjaloge mosadi o tlo ba le boitokišetšo go aogela moeng (guest) wa gawe; le gona bošego bjoo molohledi o tlo dula a nyakurela ka pherwana ya mafuri. Lohledišo(lohledišo) ga se bohodu go banna le basadi. Ba re ke mekgwana wa leago la bona la go kgopelana dialo. Le ge monna wa mosadi yoo ga a ka tseba gore lehono

K34/120

1530 Bauba o etetše Pheladi, o tlo itira yo nkego ga a tsebo. Le ka moswana ba tlo fo thaba ba kgogišana motsoko le ngwanabo le yena mosadi wa gagwe.

Tlhathollo gapegape, ka boripanyana, monna ofe le ofe a ka tsena tšhemong ya wa gabo, ge mohlomong a bona diruiwa di tsene di senya gomme a di raka go thuša le go lota mabele; ya re mohlomong a kganyoga segagabjane a pāhatla a nwa gomme a lote dithotse ka segaketlaneng a se beya seboweng goba mori-thing wa mong wa tšhemo; go dira molaetšo gore motho o be a le mo.

Badišana le bona ga ba nwele legapu tšhemong ya mang le mang, ba beya dithotse lešing la tšhemo gore mong wa tšhemo a be le tsebo gore badišana ba hlwele fa ba dišitše diruiwa mo-segare.

1531

Kgaoganyo 597

Meeno le mekgwa ya dikidillo go methepa go latwang

Mo go tlamaganywa ka ngata e tee karabelo go dipotšišo tše lesome le metšo e meraro, ka malebana le meeno le meilole lo mabapi le methepa mabakeng a go latwa ka masogana a bona. Ga e le motse wo wa Marota fa Mohlaletse (Paradys), o namalotše ka dikgoro tše le mebino ya tšona:-

a) Marota e lego bona teng ya Lellelateng, ke Babina-noko eupša ga ba na moilela goba go idiša, le mokgwana ga o gona go methepa (ya) bona ga e latwa ke bagatša ba bona; e fo lewa - borrawešu ga se ba ke ba belaela; basitsana ba fo e hlaswa go ija e sego moidišwa, aowa!

b) Kgoro ya ba Maredi ke Babinaphiri gomme ba ila nonyana e bitšwago hlagahlagane, yona ke moilelo wa bona, ga e lewe, masogana le methepa, borrawešu ba re e belegiša bana ba tswalwa e le digole tša go otafala; bjaloge, ga e lewe ka 'baka le.

c) Kgoro ya ba Makgata, ba bina tšhwene gomme ga e le tlhagong ya bona ba retwa ka gore Motlokwa, e le gore go na le tsebagalo gore Batlokwa ba bina nkwe gomme go kgoro ye fa Maroteng moilela wa bona ga o tsebiwe. E fo ba Makgata tšhweu a koma. Ba re monna yo Makgata e be e le sethakga sa go kgona mabjang a ditšwaro tša babolodi; ke ge ba re ke Makgata tšhweu a koma, o loga e botse ya setswapa (tlhokatšhila).

1532

d) Tše dikgoro: Mafiri le Bogopa le Maleka kamoka di bina noko ya Bogwaša, ke bona Batubatse ga ba retwa ka tlhompho ya Setlhakwana sa Marota. Ga e le ka thokong ya meilela,

ba fo swana le Marota. Sehlong se fo lewa eupša ga se jewe ke methepana ye sa bonago lebamo la kgwedi; le wona Marota go bjalo, methepa e ka belega masea a dihloxyana, ke moka.

e) Kgoro ya ga Tlaka ke Babinakgabo (tudu), eupša le bona ba bitšwa Batubatse. Lebaka ke gore ba tlile pele mmo-go le Babinasehlong; Marota a hweditše bona mo khwiting ya Tubatse le ba Malatji le Selepe Mophalaborwa le Mašabela (Moroka).

f) Dikgoro tše: Mahlanya, Nape, Malapane le Ramaepadi le Mabogwana, kamoka ke Babinakwena eupša mekgwa kamoka le dikilelo ba latela seema se: "Mogwatšhwene o ja se tšhwene a se jago."

g) Kgoro ya Mathabatha ke Babinatlou. Meilana go bona ga e tsebagale, garetsego seo mohlomong ba se ribegilego.

h) Dikgoro tša meidišo ke tše: Babinaphuthi, Babina-tau gomme moidišo wa bona o mogolo ke beteng bja dihuswane ka kudukudu go mohuta wa sesadi, ka go phemela pele go tswala ditladigclofetše. Mothušo wa dihlegere o dirwa pele lesogana le sešo tsena dilaong tša molatwa (mothepa). Dikilela ga di nyadiwe, bonyatši bo tliša manyami le ditšhuletša ka mehla, bana ba swanetše go ba le phakgamelo go dikaletšo tša batswadi ba bona, ka kudu mekgweng ya dilo tša mabapi le tlhago.

1533

i) Mekgwa ya dikidišo le dikidillo e be (e) phethagatšwa mehleng ya boraawešu le (bo)mmawešu. Ge mositsana a ka ja nama ya tola ga(ge) a belege lesea la matsogwana a swanago le a tola. Moidišo wa batswadi o re mositsanyana goba lethahana le se ke la ja namanyana ya tola, e ya ila.

j) Leeba: nonyana ye, leeba(dove), e idišwa ka kudukudu go mosadi goba lethari go e ja e le moimana; ngwana o tlo tla a etša maebana; moima ga a dire sefe le sefe seo a ganetšwago

go se dira: ge ngwetši e rata go ja dimo seo bogadi, a kwe ditaelo tša bogadi. E be e le mokgwa le molao wa borrawešu le bommawešu.

k) Mabapi le malwetšana a masea, motswetši o be a idišwa go tsena ka kgcrong yeo bana ba ka ntshe ga ba nyetšwe (ba nyetšwego) ke mooko(monyalo) goba mabannyana le mabora le sekobonyane le lethakgo goba malwetšana afe le afe ao a fetelago bana ga ba se ba ke ba swarwa ke wona; goba motho ofe le ofe wa kgore yeo bolwetšana bjowe bo hlasetšego ka go yona goba mokgoba. Le bana ba iletšwa go bapala le bana ba owe mokgoba le go ganetša nwalano ya meetse.

l) Ka mokgwa le molao wa tlhago, mosadi ofe le ofe, ge a tshetšwe ke kgwedi a amuša lesea, o tlemegile gore a tshwiše ngwana, a se tlo tla a fokotša moanywetša(ke gore o kgathotše), o tlo phalwa ke monnagwe ka phelwana e botsana; moanywetši e tlo ba lešubane la phokolwana go goleng ga gagwe; ke ka 'baka leo motswetši a nago le tlhokomelo gore banna ba dihlotlolo ba se mo tshediše molao wa kamušo ya ngwana gomme ya ba segatlediša, ya ba segobogo go dithaka le bagwera (bampatho) ba gagwe.

1534

m) Ge lesea le rekelwa(go mela meno), ka mmolelo wa borrawešu le bommawešu, meno a mathomo a bitšwa go rekelwa, gomme ge lesea go ka tšwelela meno a ka godimo pele, poifo goba kgonono go Babinanoko ya bohloa ga e ntshe; mokgwana e fo ba gore ngwana yo bjalo o bapala ka go loma ba bangwe, gomme a tšhabišetšwe morakaneng, gore a phakgamele bonnošing go fihlela ge a ba le tšhaologanyo le go tšhaologa borebelane dipapading le bana ba bangwe.

n) Lesea ge le hwetšwe ke mmalo gomme e le tšhuana goba selahlwa ke naale, ye ga e be masetlapelo a magolo leagong gomme ge e le gore mabušuwana a godile ka lapeng goba lellokong, ga go na se se ka tapolwago maswana, ge makgolo wa lesea le a sa phela, thušo ge e be gore lesea le rutuntšhe letswele la makgoloagwe go fihlela ga le thulega mekgata, eupša boušwana bjona a lešwa. Ge dipudi goba dikgomo di le gona aowa, lesea ga le ke le re thelela!

Kamušetšo ya lesea e ya ka leloko le le lebanego e sego ka mokgwa wa boithatelo, kagobane mekgata ye e phediša lesea ka mabapi le madi a tlhago ya leloko kakudukudu go leloko la basadi; e sego go la banna, aowa. Go be go riano borrawešu.

o) Ka mekgwa le melao ya borrawešu le bommawešu, ge letšatši le lebane gore ngwana lehono o tšwa ngwakong ka diphethegalo tša botswetšana gomme lesea kalana e wele, bjalo mmago ngwana o tlo laelwa go boloka kalana yeo fao go tsebago yena ka mokgwa wo a go boloka samorago go ngwana. Bjale ka ge ngaka ya motswetši e tlile go tlo thuša(alafa), ngakana ye e tlo neela mmago ngwana kgato gore a ye nokeng go yo hlapa dialo tša botswetši gomme ditaelo ke gore:-

1535

p) Hlapogadi o alogile!

(1) sa mathomo o fogohletša dikgato ka kgato ka gore o gata dinaong tša bontšhi bja batho, gore a tle a se ke a gobatšwa(gobatša) lesea ka dikweledi tša dirithi tša bontšhi le go putlaputla ditsela tše gatilwego ke batho ba fapafapanego ka meleko.

(2) le go laiwa gore a se ke a bolabodiša motho ofe le ofe go ya le go boweng gagwe tseleng go fihlela ge a tlile go tsena ka sefero se.

1535

(3) ge a fihlile ka nokeng, a se ke a tsena ka makgatha batho, a ye go hlapa thokwana a le nnoši ka tlase-tlase ga bahlapi; a se ke a segišana le motho, a be a gelele moetana wa gagwe a tle ka kgorong yabo, e be gona a ka thomago go boledišana le ba lapa le ba bangwe ba difero; go riano ngakamothuši wa lesea.

(4) mokgwa wa Marota lesea ga le tlabukelwe ka 'baka la go boifa diphetetša tša malwetšana a bana. Se basadi ba se hlokometše kudu; ngwana o a ilelwa; ngwana wa ntlokgolo(mošate) ge a be a tsebe kantie go sa boifiwa go mo hlaletša ka batho ba dikgoro di šele.

Ke Thamaga ya Mabjana e re mehleng yeno ya thuto ya go rereša, batho ba leno la gešu la Marota, re fo hlaelela ditebogo go bongaka bja Makgowa, setšhaba se nago le tsebotsebo le potego le poifo go Modimo Rematlakamoka; dilete - basadi le mathari le ditšhibolana go belegiwa masea nyakong ya potego fao bomankgagane ba palelwago go phupha ka tša boamo le go thelediša babelegi masea.

'Hlare sa kgole se epiwa mohla (wa) lesolo - (memory)

Se ke seema sa borrawešu se thakotšago tšhupamohola o mongwe le o mongwe. 'Hlare sa kgole' e se ke wa re o se hweditše wa se tlogala mola kua ga gene se hlokwa. Ye ke tiragalo e bohlokwa go ditlogolwana tša Lellelateng. Khuparela tsebo še:-

1) Lellelateng e lego kutu ya Bapedi, o fihlile mo Tubatse temogo e re ka ngwaga wa 1495; tsebagalo ya Marota mo khwiting ya Tubatse ka ngwaga wa 1600.

2) Thobejane

3) Moukangwe

4) Mohube

5) Morwamotšhe I

6) Thulare I - o robetše 1824

Magoši a ga go tsebege mabaka le boteletšana bja matšatši a pušo ya bona.

7) Sekwati I - o bušitše Marota 1835 - 1864

8) Sekhukhune I - o bušitše Marota 1865 - 1877

9) Morwamotšhe II - o hwile tlhabanong ya 1877

10) Sekhukhune II - o bušitše Marota 1898 - 1943

11) Kgoloko Sekwati Thulare - o kile a swarela 1881 - 1893

12) Thorometšane II - mmago Sekhukhune II, 1894 - 1897

13) Kgobalale Sekhukhune Sekwati - a sega nala 1895

14) Phathudi Morwamotšhe Sekhukhune - a tlatlarapetša go boswaredi kgwedi tše senyane 1944 - 1945

1536

15) Thulare II - o bileditšwe gae, o belegwe 1895-1940

16) Morwamotšhe Sekhukhune Morwamotšhe - o swara bogoši bjabo le go hlosa sešana sa tlatswa go seantlo Mankopodi, morwedi wa Ramphelane Phaswane Nkadineng 1945 - 1965; o belegwe 1914 - 1965.

17) Mongwaledi yo mogolo wa Marota ke moruti Edward M. E. Motubatsi go thoma ka 1921 - 1958; a hlatlana bja mokgomana Asaph Moruthane Mojaludi Phethedi morwa wa Thulare I.

- M A P E L E L O N G -
